BIBLIOTECA SOCIALISTĂ

CHARLES RAPPORORT

DIN ISTORIA SOCIALISMULUI

VOL. I

— UTOPIȘTII —

EDITURA PARTIDULUI SOCIAL-DEMOCRAT
STR. SĂRINDAR Nr. 7

www.dacoromanica.ro

Volumul de față este extras din lucrarea lui Charles Rappoport „Puțină istorie" (Un peu d'histoire) care formează primul volum al „Enciclopediei Socialiste" apărută acum câțiva ani la Paris.

In această lucrare autorul și-a propus să studieze origina, doctrinele și metodele socialiste, scop pe care l'a atins într'un mod magistral.

Pentru a înlesni propaganda și a face accesibilă lucrarea tuturor muncitorilor, Editura Partidului Social-Democrat a hotărît să scoată această traducere în patru volume deosebite, cari vor apare succesiv. După „Utopiștii" — conținutul volumului de față, — vor apare pe rând, „Premergătorii", „Socialismul mistic și Socialismul revoluționar" și „Socialismul științific" cu o expunere a școalei marxiste și a socialismului idealist sau integralist.

Toate aceste volume, care apar izolat, formează împreună o singură lucrare și deci se înțelege dela sine, că pentru cunoașterea socialismului și a istoriei socialiste, trebuesc citite în întregime, în ordinea apariției lor.

www.dacoromanica.ro

INTRODUCERE

Ce-i socialismul ?

PRINCIPIILE SOCIALISTE

Ce este socialismul ?

Socialismul n'a eşit aşa, dintr'odată, din creerul unui singur geniu. El este un produs al istoriei, îndelung fermentat. Forţe sociale nebănuite, lupte seculare, eforturi de generaţii întregi, rânduri de gânditori şi de scriitori l'au format aşa precum există astăzi. Stăpânitorul sigur al societăţii de **mâine**, forţă de temut al societăţii **de acum**, socialismul are rădăcini **în trecut.** Simplu ca o axiomă geometrică, dar în acelaşi timp complex ca viaţa, socialismul, ca orice ideie mare pusă în serviciul masselor nenumărate, se poate lămuri în două cuvinte: **Socialismul reprezintă posesiunea şi producerea în comun. Socialismul înseamnă socializarea mijloacelor de producţiune. Socialismul este organizarea socială şi raţională a muncii. Socialismul este întovărăşirea tuturor în folosul tuturor.**

Ca orice fiinţă infinită în spaţiu şi în timp, socialismul poate da însă, deopotrivă, materii pentru desvoltări nesfârşite.

Socialismul poate fi considerat:

1. Ca **fapt social**, organizarea producţiei şi a consumaţiunii în trecut;

www.dacoromanica.ro

2. Ca **doctrină** sau teorie socială, enunțând principiile necesare și inevitabile ale organizațiunii sociale;

3. Ca **filozofie a istoriei**, determinând forțele mișcătoare ale umanității, forțe cari au de scop o nouă organizare a societății;

4. Ca **mișcare** economică, politică și socială a **proletariatului** modern organizat în partid de clasă în fața și împotriva altor clase;

5. Ca o **politică**, căutând a reforma și transforma gradat, sub inspirația unui ideal, regimul politic și social;

6. Ca **mișcare istorică integrală**, combinând și coordonând toate aceste aspecte diferite ale socialismului într'un singur sistem de idei și de căi de urmat, propunându-și un **țel final**, clar și definit, și formulând o serie de mijloace concrete puse în valoare prin **forțele sociale** determinate.

O **definiție** completă a socialismului nu putem da, decât după ce-l vom cerceta, simplu și pe scurt în toate înfățișările precizate mai sus: Socialismul — ca fapt social, socialismul — doctrină, socialismul — filozofie, socialismul — mișcare muncitoare, socialismul cu adevărat integral.

A. SOCIALISMUL CA FAPT SOCIAL

Unul după altul, adversarii socialismului îl arată ca pe o himeră, ca pe un produs al unei imaginații deranjate, cu un cuvânt, ca pe **o utopie**, sau ca un **vis** care nu se poate înfăptui. Fără să-și dea seama, de flagranta contradicție ce comit, ei îl mai denunță ca o **reîntoarcere la trecutul** umanității, ca o reînviere a unui fapt dedemult, a cărui adevărată existență a fost ca și generală. Or, umanitatea n'ar putea trăi măcar o clipă, din himere, din visuri și din utopii. Dacă umanitatea a trecut prin socialism, adică printr'o organizație socială, având ca bază **stăpânirea și producerea în comun**, urmează deci, ca socialismul să fie tras din domeniul realității, iar nu din domeniul imaginației. Dacă umani-

www.dacoromanica.ro

tatea a trăit timp de mii de ani în și prin socialism, orice om de bună credință, nu-l poate taxa drept o fantezie individuală. Este, prin urmare, chestia de o realitate **trăită**, o realitate care a **dăinuit**, și care după ce a fost, a făcut proba vitalității și a posibilității reale.

De fapt, toți istoricii, toți antropologii, toți sociologii și toți economiștii admit și afirmă existența, mai mult sau mai puțin generală, a comunismului sau a socialismului primitiv. Sute de milioane de ființe omenești trăesc încă astăzi sub acest regim care, pe fiecare zi, suferă noi modificări.

Henry Sumner Maine, Maurer, Emile de Laveley, Haxthausen, Morgan, Maxim Kovalewski și toți partizanii lor au stabilit existența comunismului primitiv. Adversarii acestora, ca Fustel de Coulanges, Claudio-Jannet, E. Belot și alții n'au putut contesta existența comunismului primitiv decât în cazuri particulare. Ei atacă **generalitatea absolută** a faptului, dar nu însuși faptul.

Sir Henry Maine, care a trăit în India, unde a ocupat înalte slujbe juridice, când a găsit la poalele munților Himalaia și pe țărmurile Gangelui, instituțiuni asemenea celor din vechea Germanie, a fost foarte surprins și în cartea sa **„Sate comuniste în est și în vest"**, dădu la lumină aceste potriviri curioase. „Acei cari cred, spune Em. de Laveley, că proprietatea individuală s'a degajat, prin transformări nesimțite, din comunitatea primitivă, **au găsit deja probele acestui fapt** în vechile sate din țările germanice și scandinave. Ei au fost însă mai surprinși când li s'a dovedit, că Anglia, despre care întotdeauna s'a crezut că a fost supusă regimului feudal încă dela cucerire, conține deasemenea, **semnele proprietății colective și ale culturii în comun ca și țările Nordului"**.

Asemenea constatări, spune J. St. Mill, celebru filozof englez, care a făcut act de adeziune la socialism, ne ridică deasupra ideilor înguste cari ne fac să credem că, singurul mod de existență al societăților este acela pe care-l vedem funcționând în jurul nostru. Istoria proprietății nu este încă

www.dacoromanica.ro

făcută. Laveley spune că atunci când juriștii vor să iscodească originile dreptului (roman și modern), sunt siliți să se ducă până la ceea ce se chiamă Statul naturii, de unde ei trebue să meargă direct la **proprietatea** individuală... „Ei nesocotesc deasemenea această lege a desfășurării gradate ce se găsește pretutindeni în istorie, și se pun în opoziție cu faptele recunoscute și constatate astăzi". Așa scrie un adversar al socialismului contimporan.

Letourneau, aplicând metoda etnografică descriptivă, ajunge la același rezultat ca și Emile de Laveley. (**L'Evolution de la Propriété**, Paris 1889) Morgan și Engels au ajuns la rezultate identice.

Comunismul este o etapă prin care a trecut omenirea. Comunismul a fost o armă puternică în bătălia vieții pentru umanitate. Dar comunismul modern nu-i o simplă întoarcere la trecut. El are alte baze pe cari le vom examina mai departe.

B. SOCIALISMUL CA DOCTRINĂ

Socialismul ca **doctrină**, are ca punct de plecare **critica** sistemului **proprietății particulare.**

Socialismul descoperă în sistemul acesta cel dintâi izvor, aproape al tuturor mizeriilor. Proprietatea particulară pricinuește războaiele între triburi, între popoare, între rase, între clase, chiar între familii și între indivizi. Asigurând libertatea nelimitată a stăpânitorilor, proprietatea condamnă la sclavie, pe față sau deghizată pe acei cari nu o au. Proprietatea desvoltă egoismul cinic, brutal și orb. Ea provoacă crimele și rușinea. Ea este cauza degenerării. Proprietatea face pe om crud și stupid. Toți socialiștii, comuniști sau colectiviști, dela Platon până la Kar Marx sunt de aceeași părere în privința criticii sistemului proprietății particulare. In capitolele ce urmează, cititorul va găsi probe din abundență.

Ca scop **pozitiv**, ca mijloc de organizare socială, socialiștii din toate școlile sunt pentru necesitatea **socializării**

www.dacoromanica.ro

mijloacelor de producţiune, pentru posesiunea în comun a forţelor naturale sau artificiale cari servesc producţiunii în comun (pământ, subsol, uzine, maşini, drumuri de fier, etc.). Acei cari n'au adoptat acest postulat fundamental, această primă revendicare — căutând însă a distruge toate bazele regimului actual, adică: exploatarea omului de către om, mizeria, concurenţa şi inegalitatea — trebue consideraţi ca **premergătorii** socialismului modern (Saint-Simon, Charles Fourier, Proudhon, Louis Blanc).

Ca **corp de doctrină** şi ca sistem de **realizări**, socialismul a trecut prin două mari perioade: perioada **utopică** şi perioada **ştiinţifică**. Socialiştii perioadei utopice: Platon, Thomas Morus, Campanella, Morelly şi Mably — pentru a nu cita decât pe principalii teoreticieni ai comunismului antiştiinţific — declară socialismul realizabil fiindcă e **avantajos** şi **dorit**. Pentru a converti societăţile omeneşti spre idealul lor, ei invoacă **raţiunea, dreptul**, legile **naturii**. Ei consideră socialismul posibil **pretutindeni** şi **întotdeauna**, în toate timpurile — sau, cel puţin, în momentul apariţiei teoriilor lor — şi la toate popoarele. In deosebi, ei se adresează bunăvoinţei celor bogaţi şi puternici, sau puterilor constituite. Ei se trudesc a-i sfătui că transformarea socială este în interesul **tuturor** claselor societăţii, ceea ce-i adevărat pentru viitor, dar inexact pentru prezent. Socialismul utopic este prin urmare, pacific şi contra-revoluţionar. El vede în socialism un mijloc de a evita o revoluţie, în care întrevăd numai latura negativă, forţa antisocială a distrugerii. In rezumat, socialismul utopic priveşte socialismul ca mijloc de „a face economie de o revoluţie". Socialismul utopic nesocoteşte lupta de clase, în care, ca şi în revoluţie nu vede decât un rău absolut. In proletar, utopistul nu vede decât pe un mizerabil. Lovit de neputinţa reformelor politice pentru a distruge mizeria **economică**, socialismul utopic propovăduieşte **indiferenţa politică**. Socialismul utopic aşteaptă totul dela convingere. Pentru a înlesni primirea ideilor noui, el

www.dacoromanica.ro

compune un **plan** amănunțit al noului regim și caută a-l înfăptui cu ajutorul bunelor voinți, în cadrele regimului actual, fondând colonii, comunități și asociațiuni. Socialismul utopic este în același timp și idealist și empiric. Crede în atotputernicia ideii și a exemplului sau al realizării **imediate.**

In general, socialismul utopic n'are în vedere decât **producția agricolă.** El ignorează caracterul veritabil și imensitatea forțelor productive, pozitive și progresive ale marei producțiuni. Nu cunoaște solidaritatea internațională. Este pentru o **asociație mică,** pentru Falangă. Socialismul utopic oglindește Cetatea din antichitate, Comuna mică din evul mediu, **Colonia** precapitalistă.

Socialiștii perioadei științifice consideră socialismul ca cea din urmă limită a evoluției economice, politice și sociale a regimului capitalist. Concentrarea capitalistă provoacă concentrarea muncitorească și organizarea sa în partid de clasă pentru a cuceri puterea politică în vederea transformării sociale. Colosalele forțe productive ale societății capitaliste au determinat posibilitatea societății socialiste, au făcut-o inevitabilă. Această transformare se produce **în** și **prin** lupta de clase, născută fatal de însuși regimul capitalist. Acțiunea proletariatului revoluționar este necesară pentru a efectua această transformare. Orice luptă de clase este întovărășită de o luptă politică, de o luptă pentru cucerirea puterii. Până astăzi, această cucerire a fost făcută mai ales prin revoluție. Singură socializarea mijloacelor de producție va pune capăt luptei de clase suprimând împărțirea societății în clase. Pentru ca această socializare să se poată înfăptui, trebue ca, pe de o parte **regimul capitalist să atingă cel mai înalt grad de desvoltare** și pe de altă parte, **proletariatul, prin organizarea sa metodică și prin conștiința sa de clasă desvoltată, să ajungă la o deplină maturitate politică și socială.** Acțiunea proletară nu poate ajunge la revoluția socială decât pe un teren astfel pregătit atât din

www.dacoromanica.ro

punctul de vedere național, cât și din punctul de vedere internațional.

Socialismul științific este prin urmare, realist, revoluționar și partizan al acțiunii politice sub toate formele. El nu se sprijină **numai** pe voința oamenilor, ci și pe forțele istorice. Socialismul științific recunoaște necesitatea **acțiunii continue și metodice, a inițiatvelor energice,** dar le subordonează condițiilor prealabile ale evoluției. El combină și asociază puterea omului cu aceea a lucrurilor. Socialismul științific determină condițiile unui succes sigur și înarmează revoluția cu toată bogăția rezultatelor obținute dealungul veacurilor. Socialismul științific este arma de preciziune a luptei dintre clasele moderne. Orice întoarcere la mijloacele perioadei utopice este o înapoiere, un anahronism.

C. SOCIALISMUL CA FILOZOFIE A ISTORIEI

Căutând să lege viitorul de forțele prezentului și ale trecutului, socialismul a trebuit să elaboreze o **filozofie a istoriei,** o concepție generală a evoluției istorice. Sain-Simon, fondatorul pozitivismului, a furnizat în acest scop, cele dintâi elemente.

Indeosebi, el a probat necesitatea de a se substitui regimului feudal, teocratic, domniei credinței, acel al științei. Pe lângă aceasta, Saint-Simon a mai susținut că în afară de **forțele istorice date** nu se poate înjgheba o nouă formă de societate, că viitorul trebue să fie în foarte strânsă legătură cu forțele vii ale prezentului și ale trecutului.

Karl Marx și Engels au desvoltat gândirea suverană a lui Saint-Simon, dându-i o formă originală și o bază solidă. Ei au întemeiat concepția materialistă a istoriei. Iată rezumatul făcut chiar de Marx:

In producția socială a vieții lor, oamenii contractează anumite **raporturi independente de voința lor,** raporturi ne-

www.dacoromanica.ro

cesare, determinate. Aceste raporturi de producție corespund unui anumit grad de desvoltare a forțelor productive materiale. **Totalitatea acestor raporturi constitue structura economică a societății, baza reală pe care se înalță** o supra-structură juridică și politică, și căreia răspund formele sociale și determinate ale conștiinței. Modul de producțiune al vieții materiale, determină într'un chip general, progresul social, politic și intelectual al vieții. **Nu conștiința (Bewusstsein) omului este aceea care stabilește modul său de a fi (Sein), ci maniera sa socială de a fi este aceea care îi determină conștiința.** La un oarecare grad al desvoltării lor, forțele productive ale societăți sunt în **contradicție** cu raporturile de producție care există atunci, sau în termeni juridici, cu raporturile de proprietate în sânul cărora s'au mișcat până atunci. Aceste raporturi, cari altă dată constituiau formele desvoltării forțelor productive, se transformă acum în **obstacole** pentru acestea. Atunci se naște o epocă de revoluție socială. Schimbarea bazei economice ruinează, mai încet sau mai repede, toată enorma supra-structură. Când cineva studiază aceste răsturnări, trebue să distingă întotdeauna între turburarea materială care atinge condițiile economice ale producțiunii turburare ce se poate constata cu o exactitate științifică, și între revoluția care răstoarnă formele juridice, religioase, artistice și filozofice, cu alte cuvinte, **formele ideologice cari servesc oamenilor pentru a lua conștiință de conflict și pentru a-l explica.** Dacă-i imposibil de a judeca un individ după conștiința ce o are despre el însuși, o asemenea epocă de revoluție nu se poate judeca după conștiința ce are despre ea însăși. Trebue dar să căutăm a explica acest conflict prin contradicțiile vieții materiale, prin lupta dintre formele productive ale societății și dintre raporturile de producțiune. O stare socială nu dispare niciodată înainte ca în sânul ei să nu se fi desvoltat forțele productive ce le-ar putea cuprinde. **Noui raporturi de producțiune, superioare celor vechi, nu-și iau niciodată locul înainte ca rațiunile lor de a fi materiale să se fi desvoltat în sânul vechii societăți. Omenirea nu-și pune niciodată decât enigmele ce le poate rezolva,** căci dacă lucrurile s'ar examina mai meticulos, s'ar observa că enigma nu se propune decât atunci când **condițiunile materiale ale soluției există deja, sau cel puțin atunci când se găsesc în curs de formațiune.** In teză generală, mo-

www.dacoromanica.ro

durile de producțiune asiatică, antică, feudală și burgheză, pot fi considerate ca epoci progresive ale formațiunii economice a societății. **Raporturile de producțiune burgheză constitue cea din urmă formă antagonistă** a procesului producțiunii societății. Acest antagonism nu înseamnă deloc un antagonism individual. Este un antagonism care decurge din condițiunile vieții sociale a indivizilor. Forțele productive ce se desvoltă în sânul societății burgheze crează în aceiași timp condițiunile materiale indispensabile pentru rezolvarea acestui antagonism. Preistoria societății omenești se închee cu această stare socială [1]).

Analizarea aprofundată a istoriei confirmă exactitatea concepției materialiste a istoriei. Forțele economice sunt tot mai mult socotite de către toate spiritele pozitive, socialiste sau nu, ca factori de primul ordin, cari determină, în ultima instanță, toate manifestările sociale ale umanității.

D. SOCIALISMUL CA MIȘCARE PROLETARĂ

Când Saint-Simon, Robert Owen, Charles Fourier și-au formulat teoriile, mișcarea socialistă abia exista. Clasa muncitorească nu era organizată. Ea era la un așa punct de inconștiență că, pentru a protesta contra exploatării capitaliste, sfărâma mașinile, adică tocmai instrumentele emancipării sale de mâine. Aceasta a fost perioada **luddismului**. Forțele productive ale capitalului erau relativ slabe și puțin desvoltate. Totul s'a schimbat în timpul ultimului secol. Marea industrie a luat o extensiune formidabilă. Lumea întreagă s'a acoperit de o rețea nesfârșită de căi ferate și de fire telegrafice sau telefonice. Unitatea economică mondială s'a constituit. Toate națiunile formează o singură piață internațională. Tulburările cari se întâmplă într'un singur colț al acestei pieți se comunică și se repercutează pretutindeni. Ceea ce războinici ca Alexandru Macedon, ca Iuliu Cezar

1) K. Marx „Critica economiei politice" 1857.

www.dacoromanica.ro

sau ca Napoleon n'au obținut prin arme, adică **unitatea universală a globului locuit**, capitalistul a cucerit prin puterea răzbătătoare a industriei. Forțele armate cari se aruncă unele împotriva altora, și cari par că ar contrazice această tendință spre unitate, nu constituesc decât o supraviețuire a trecutului în serviciul luptelor interioare la națiunile capitaliste.

Paralel cu această desvoltare a lumii capitaliste s'a desvoltat și proletariatul. Socialismul nu-i un vis de filantrop, o genială prevedere de teoretician, sau o medicamentare reformatoare universală. Socialismul este stindardul, sau mai bine zis, programul a milioane și milioane de proletari organizați.

Internaționala muncitoare a urmat de aproape internaționala capitalistă. Proletariatele tuturor națiunilor capitaliste formează o singură organizație care are centrul, întrunirile sale periodice, mijloace comune de luptă, concepții generale comune și un program comun. Două lumi se ridică una împotriva celeilalte: lumea socialistă și lumea capitalistă.

Intreg interesul istoriei moderne cată spre această luptă și numai spre ea. In curând orice altă preocupare va fi lăsată pe al doilea plan. Toată politica, întreaga viață a Statelor și a Națiunilor se mișcă numai în jurul acestei lupte gigantice, care mai curând sau mai târziu, nu se poate termina decât prin izbânda socialismului. Viitorul este al socialismului. Nu-i decât o chestie de timp. In așteptare el trebue să se organizeze pe toate terenurile și să stăpânească toate cunoștințele vremii. Forța clasei muncitoare și a socialismului, este forța națiunii însăși. Cu atât mai rău de popoarele cari înăbușe acești germeni de viață. Ele se anemiază și se pleacă neputinței, sterilității și stagnării, cari nu-s decât semnele netăgăduite ale decadenții.

www.dacoromanica.ro

E. SOCIALISMUL CA ACȚIUNE IMEDIATĂ

Sub pretextul **țelului final**, adică **socializarea mijloacelor de producțiune**, socialismul nu renunță la acțiunea zilnică. Socialismul a devenit prea puternic ca să se legene în visuri și în așteptări. Această mișcare imediată este o acțiune dublă: reformatoare și socialistă. Socialismul luptă neîncetat pentru a smulge dela regimul actual cât mai multe concesiuni posibile și pentru a pregăti terenul pe care își va zidi casa, casa **lui** din viitor. Socialismul are nevoe de **libertate** pentru oamenii liberi și mândri cari se strâng sub cutele drapelului său liberator. Pentru a forma unitățile sale de luptă, socialismul are nevoe de cea mai mare libertate. Socialismului îi trebue o **gândire** cu **adevărat liberă**, liberă de toate prejudecățile religioase și capitaliste, pentru a ridica națiunile cari lucrează contra oligarhiilor exploatatoare și parazite. El are nevoe de oameni cari cugetă liber asupra tuturor problemelor vieții, socialismul fiind **emanciparea integrală** a omului. Respectând conștiința sincer religioasă a oamenilor, întrucât înțelege necesitatea ei istorică și vremelnică, prin propagandă și prin organizare, socialismul formează un **om nou**, un producător **care gândește și care știe**, care se ridică în fața vechilor alcătuiri sociale ca om conștient și independent, care reclamă, revendică și luptă.

Socialismul văzând în militarism pericolul cel mai grav pentru independența națiunii și pentru pacea internațională, el are nevoe de o independență complectă și de toată încrederea națională. Inainte de orice, proletariatul din fiecare țară luptă pe propriul său teren național. Socialismul este în același timp național și internațional.

Orice exploatare a omului de către **om**, el o exclude ca pe o crimă de lèse-umanitate, deci cu atât mai mult va exclude exploatarea unei **națiuni** de către alta. Opresiunea capitalistă și opresiunea națională sunt deopotrivă de odioase. Internaționala socialistă este apărătoarea națională a tuturor

www.dacoromanica.ro

claselor, a tuturor raselor, și a tuturor națiunilor oprimate. **Socialismul este pavăza independenții naționale.**

Cum socialismul este vrăjmașul oricărei iluzii, el vede clar **limitele acțiunii sale imediate** care nu poate nimic contra **bazelor** însăși ale regimului, contra exploatării, contra proprietății capitaliste. Reformele cari au fost smulse, sau cari s'au îngăduit până acum, sunt foarte puține lucruri în comparație cu bogățiile imense create **de către** clasa muncitoare, și nici de cum **pentru** clasa muncitoare. **Inainte de toate,** acțiunea socialistă trebue să aibă ca țel organizarea și educarea acestei clase în vederea Revoluției sociale. Aceasta e **acțiunea imediată socialistă,** care nu va putea fi neglijată sub nici un motiv.

F. SOCIALISMUL CA PARTID CARE LEAGĂ TOATE FORMELE DE ACȚIUNE

Pentru a combina toate formele de acțiune, pentru a nu sacrifica interesele vitale intereselor momentane, pentru a duce bătălia deodată, pe toate terenurile, deschizându-i mereu orizonturi noi, proletariatul are nevoe de un partid unic și puternic, care să știe ce vrea și unde merge: partidul socialist. El este țelul spre care se îndreaptă toate formele de acțiune, respectând însă **autonomia** fiecărei acțiuni în parte. El reprezintă Comitetul executiv al clasei muncitorești.

Partidul socialist este organul de propagandă și de coordonare. El nu pune clasa muncitorilor sub tutelă, căci el nu-i decât emanațiunea însăși a clasei muncitorești. El este sinteza acțiunii și aspirațiilor sale. Dacă clasa muncitoare este puternică, partidul său va fi puternic. Slăbiciunea partidului se repercutează imediat asupra organismului central. Orice antagonism între diferitele manifestări ale luptei de clase, aduce slăbirea proletariatului. Ambiții, rivalități individuale n'au ce căuta în lupta de clasă. Proletariatul trebue să rămână stăpân pe el însuși, indicând fiecărei forme

www.dacoromanica.ro

de acțiune locul care-i convine. Formele sale de acțiune se disting fie prin întinderea lor, fie prin caracterul lor, fie prin conținutul lor. In atelier, el se organizează pe terenul corporațiunii, în scop de a-și apăra interesele, demnitatea, salariul și de a obține tot felul de avantagii imediate; în țară, proletariatul se organizează ca forță națională, împotriva capitalului național constituit; în lume el se arată ca o unitate internațională contra capitalului cosmopolit.

Ca producător, proletariatul este organizat în **Sindicate;** ca cetățean și ca socialist el este organizat în **partidul** său; în **cooperative** ca consumator, căutând să înlăture pe cât este cu putință exploatarea intermediarilor, atât de numeroși; iar ca student etern al realității, proletariatul este organizat în **Cercul său de studii sociale,** cerc în care el descoperă noui probe ale victoriei sale apropiate.

☆

In paginile cari urmează cetitorul va găsi preciziunile și desvoltările necesare.

După cele arătate până acum, mai este oare nevoe de a **defini** ce-i socialismul ?

Socialismul este omul stăpân pe forțele sale de producțiune desvoltate la cel mai înalt grad, este libertatea și fericirea materială, intelectuală și morală asigurată futuror și fiecăruia. Socialismul înseamnă desvoltarea infinită făcută cu putință întregii societăți a ființelor omenești, este sfârșitul mizeriei, a războaielor dintre popoare, dintre clase dintre sexe, dintre rase.

Socialismul este **viitorul sigur al omenirii emancipate de sub jugul capitalist.**

Pentru a-l cunoaște mai bine, îl vom studia în rândurile ce urmează.

www.dacoromanica.ro

PARTEA I.

Utopiştii

(PLATON, MESIANISMUL SOCIAL, THOMAS MORUS, CAMPANELLA)

Utopia de astăzi este realitatea de mâine.

I. SITUAŢIA ECONOMICĂ IN ANTICHITATE

Socialiştii perioadei numită utopică aveau un fond foarte real. Acest fond îl constituia mai întâi starea economică a epocii lor din care rezulta conflictele sociale, apoi critica foarte justă şi foarte pătrunzătoare a sistemului proprietăţii particulare, considerată cu toată dreptatea ca primă sursă a tuturor mizeriilor.

S'a făcut adesea tabloul situaţiei economice a societăţii moderne, dar în general se ignorează economia antică.

In tratatul său **Capitalul**, Marx zeflemiseşte pe acei cari cred că, antichitatea nu trăia decât din războiu.

Fără să fi ştiut de Karl Marx, Paul Guiraud, unul din cei mai de seamă cunoscători ai economiei antice, ajunge la aceleaşi concluziuni.

„Chestiunile economice, spune Guiraud, în societatea antică aveau ca şi în societatea noastră, o importanţă preponderentă. S'ar putea crede că **dacă grija intereselor materiale a aparţinut tuturor timpurilor, abia din vremurile moderne, şi mai ales în zilele noastre, ea a ajuns să primeze pe**

www.dacoromanica.ro

toate celelalte. Din acest punct de vedere, Grecii și Romanii nu se deosibeau întru nimic de noi, și chiar la dânșii, politica era condusă foarte adeseori de economia politică".

Filozofii greci cari au scris asupra acestei materii, gândeau ca Platon, că discordiile interne își avea origina în chestiuni de interes. De asemenea, ei s'au trudit să organizeze proprietatea în chipul cel mai echitabil. Unul dintre acești filozofi a fost acel Phaleas din Calcedonia, care inventă combinațiuni ingenioase spre a garanta pentru totdeauna egalitatea bunrilor rurale. Hippodamus din Milet și Hippodamus Pitagoricianul cercetară același obiect.

Se pare că comunismul l'au preconizat Stoicienii și Cinicii. Într'un cuvânt, toți acei cari au conceput planurile reformelor politice, au închipuit în același timp și planurile reformelor sociale și economice, ca și cum ei le considerau ca două lucruri inseparabile.

La Greci și la Romani gustul afacerilor și spiritul speculațiilor ajunsese la un grad foarte înalt. De bună seamă că, piețe de negoț ca Egina, Corintul, Milet, Chalcis, se iviră pretutindeni pe țărmurile mării Egee, operațiunile lor se întindeau până departe, până când Atena, în secolul V înainte de Christos, le eclipsă pe toate. Aceste orașe nu se mulțumeau să întrețină relațiuni numai între ele sau cu ținuturile învecinate, traficul lor avea deja un caracter „mondial" și pătrundea în toate pământurile explorate, chiar până în țările barbare. Fără îndoială, dacă comparăm câmpul lor de acțiune cu cel din vremurile noastre, el ne pare foarte restrâns, dar nu se poate spune că, asemenea traficuri nu erau destul de îndrăznețe pentru o cetate asiatică din secolul VII sau al VI-lea înainte de Christos, cetate care își trimitea produsele sale spre țărmurile cele mai îndepărtate ale mării Negre, în Egipt, în Etruria și în Spania. Lucrul presupune o forță de expansiune tot așa de mare ca și aceea a negustorilor noștri din Japonia sau din Australia. După cuceririle lui Alexandru, orizontul comercial al Grecilor se mai lărgi

www.dacoromanica.ro

încă, iar mai târziu, întemeerea imperiului roman, determină un curent regulat care purta spre inima Mediteranei anumite obiecte din India, din China, din Africa centrală şi de pe ţărmurile Balticei. Pe atunci Roma juca un rol asemănător Londrei, cu singura deosebire că ea primea numai importuri fără a exporta alt lucru decât bani.

Atenienii ştiau de minune să tragă folos din capitalurile lor. Ei distingeau banul **care stă** de banul **care lucrează** şi ţineau foarte mult ca drahmele lor să lucreze cât era cu putinţă mai rentabil. Oricine avea economii se silea să găsească un împrumutător; se mai remarcă deasemenea că cea mai mare parte a succesiunilor conţineau şi creanţe. Speranţa de a căpăta o dobândă de 12, 18 şi chiar de 30 la sută, când cineva risca mai mult, era o momeală într'adevăr seducătoare.

Aproape toate oraşele aveau bănci cari se dădeau la operaţiuni foarte variate : depozit de titluri şi redactări de contracte, plăţi, fie în contul sumelor deja consemnate, fie ca avansuri asupra fondurilor, conturi curente, schimb, credit. Existau, deasemenea, bănci ale statului, cari investite prin legi, căpătau forma unui adevărat monopol.

II. REGIMUL ARISTOCRATIC ŞI SCLAVIA

Funcţiunea esenţială a **aristocraţiei** era guvernarea şi războiul.

Dealtfel, vedem că Platon, în **Republica** sa, încredinţând afacerile publice claselor superioare, nu s'a prea îndepărtat de realitatea greacă.

Aristocraţia exercita puterea fără a o împărţi cu alţii. Ea apăra teritoriul cu concursul restului populaţiei. Intreaga aristocraţie se devota Statului, obligaţiunile sale civile şi militare primau orice datorie şi prin urmare, membrii aristocraţiei erau gata oricând pentru a fi întrebuinţaţi într'un serviciu public. Pentru a fi întotdeauna promptă la chemarea

www.dacoromanica.ro

Cetății, trebuia deci, ca aristocrația să fie scutită de orice grijă pentru existență. In această privință, sclavia îi-oferea o resursă de care ea se mai folosise deja. Incă din timpurile vechi, aristocrația obișnuia ca să întrebuințeze sclavii pe pământurile sale; ea se folosi de sclavi mai stăruitor atunci când părăsi cultivarea pământurilor. Inainte vreme, ea nu-și recruta din clasa sclavilor decât auxiliarii, pentru că mai târziu să lase în seama lor tot lucrul. De atunci începu să se organizeze comerțul sclavilor: dintr'o zi într'alta, importul acestor lucrători se făcu într'un chip tot mai regulat, târgurile de oameni se deschiseră puțin câte puțin pretutindeni și proprietarii avură posibilitatea să-și procure întreg personalul de care avea nevoe. Brațele lipseau așa de puțin că fu nevoe să se recurgă la transformarea modului de exploatare al solului, se desțeleniră pădurile, și se desfundară locurile virane, se semănă grâu și se plantă viță de vie acolo unde până atunci, nu se găseau decât pășuni și mărăcinișuri și este sigur că această schimbare se făcu într'o largă măsură prin munca lucrătorului sclav.

In Atica, s'a recurs la un procedeu deosebit. Prin secolul VII înainte de Christos, solul era acaparat în întregime de către bogați. Ei încredințau exploatarea pământului clasei pelaților. Aceștia nu erau sclavi, nici chiar servi, ci oameni liberi cari cultivau pământul altuia în virtutea unui contract subscris de bună voe. Ei dădeau stăpânului dijmă una din șase. Pentru acei cărora nu le vine a crede că partea muncitorului era așa de mică, în afară de mărturia lui Aristot care este formală în această privință, le afirmăm că un tarif analog este în uz chiar și astăzi la Arabii din Algeria. Condiția acestei categorii de arendași era foarte precară. Când recolta era rea, le era peste putință să-și plătească renta, ei erau chiar nevoiți să ceară mereu noi avansuri, iar în momentul scadenței, nu totdeauna erau în stare să-și plătească datoriile. Atunci **creditorul avea dreptul de a aduce pe debitor la el acasă și de a-l sili să lucreze pe seama sa până**

www.dacoromanica.ro

la achitarea integrală a datoriilor și asta, numai în cazul în care n'ar fi găsit că e mai rentabil să-l vândă ca sclav unui străin. Poeziile lui Solon confirmă că asemenea preferință nu era deloc numai o simplă amenințare. Lupta contra uzurei era o mare grijă populară. Impotriva acestor rele poporul nu vedea decât un remediu: **împărțirea pământurilor.** Legiuitorul însă, nu merse așa departe: el se mărgini să lichideze trecutul printr'o desființare totală a creanțelor, iar pentru viitor, el interzise cămătarilor de a pune stăpânire pe persoanele datornicilor.

Atica a fost singurul ținut al Greciei unde se remarcă acest fel de subjugare; ar fi însă foarte straniu ca să-l fi practicat numai ea singură și este probabil că, în aceleași timpuri l'a obișnuit deopotrivă alte cetăți.

Sclavajul, servitutea și **colonatul** sunt cele trei mijloace pe cari bogații le avură la îndemână pentru a se sustrage muncii câmpului, fără a-și păgubi interesele. Chiar dacă stăteau cu brațele încrucișate, dânșii erau asigurați prin faptul că, pământurile lor nu rămâneau necultivate și pentru că storceau dintr'însul în orice chip un câștig normal. Din momentul în care lucrarea pământului fu dată pe mâinile servilor sau ale mercenarilor, o prejudecată de disprețuire se atașă de acest fel de muncă și pe nesimțite, bogătașii lăsară cultivarea moșiilor pe seama claselor inferioare.

Bogătașii găsiră că-i mai preferabil să se consacre unor ocupațiuni mai înalte ca războiul și politica, și semnul nobleții consta mai ales în a nu face nimic. Când filozofii secolelor posterioare pledară cu o nespusă energie pentru avantagiile trândăviei, ei nu reprezentară decât ecoul unei opiniuni foarte vechi. Ba acești filozofi încercară de a o întări prin rațiuni morale, afirmând că atare libertate este indispensabilă omului pentru a-i perfecționa natura și pentru a-i exercita virtutea. Germenii acestei doctrine, dacă nu chiar argumentele lor se trag din epoca aristocratică.

Astfel: **ideologia** greacă e **de perfect acord cu economia**

www.dacoromanica.ro

acestui popor unic în istorie și când Aristot a găsit că „natura" a transformat în sclavi popoarele cucerite de către Greci, era absolut în nota timpului.

III. ISVOARELE BOGAȚIEI. PROPRIETARII RURALI. MESERIAȘII. PATRONII

După cum spune Guiraud, marii proprietari erau **rari** și domeniile lor nu depășeau în dimensiuni ceea ce astăzi, se cheamă **proprietatea** mijlocie. Se înțelege că acești proprietari, chiar dacă le plăcea să lucreze, nu puteau să sape și să lucreze pământul, căci ei se mărgineau să dea porunci și să supravegheze executarea. Mulți dintre proprietari semănau acelui Strepsiade din **Norii** lui Aristofan, căci trăia fericit la țară, fără să simtă vre-o lipsă, fără griji, bogat în albine, în oi și în măslini, și care seara se culca într'un foarte puternic parfum de „drojdie de vin, de brânză și de lână", sau ca acel Ischomachos pe care Xenofon, în **Economia** sa, ni-l arată în mijlocul personalului său, dând tuturora un exemplu desăvârșit de activitate și de competență. Toți acești oameni aveau în slujba lor sclavi și lucrători liberi. Lucrătorul liber se închiria fie cu ziua, fie pentru mai multe săptămâni, fie pentru mai multe luni, **dar se pare că, erau puțin întrebuințați.** Atica dispunea de foarte multe brațe servile și deobicei ele nu prea costau așa de scump: **prețul normal al unui sclav rural era de 200 lei.**

In industrie se constată același dualism ca și în agricultură.

In Atena era o mulțime de mici meseriași, cari exercitau aproape toate meseriile. Intr'o zi Socrate se miră că, un tânăr ezita să ia cuvântul înaintea poporului, spunându-i că o adunare de cismari, de postăvari, de zidari și de negustori diferiți, nu era un auditoriu dificil.

Alături de cetățeni, un loc însemnat era rezervat străinilor și nu se remarca niciodată că, Statul ar fi favorizat pe

www.dacoromanica.ro

cei dintâi în paguba celorlalți. Când se începea un șantier, **Statul admitea la lucru deopotrivă și pe unii și pe alții.** În asemenea caz, **unica sa preocupare era de a diviza cât mai mult posibil rezultatele licitațiilor și de a le face abordabile tuturor ofertanților.** Capitalismul a fost întotdeauna cosmopolit. Această tendință se manifestă până și la exploatarea minelor. Aspectul galeriilor și al spălătoarelor de minereuri cari se pot vedea și astăzi în regiunea Laurion, dovedește că concesiunile erau foarte divizate. Se citează un individ care își obținu lotul de lucru pentru neînsemnata sumă de 150 lei și nu se poate spune cu siguranță că asta-i o cifră excepțională.

Judecând după documente, meseriașul lucra aproape întotdeauna **pentru Stat** sau **pentru public;** rar se întâmpla ca el să se tocmească la un patron. Afară de câteva industrii ca de pildă, construirea de zidării, meseriașul stătea în prăvălioara lui și era în același timp și **producător** și **vânzător.** El își forma auxiliarii chiar în familia sa, mai întâi feciorul său care își făcea ucenicia pe lângă tatăl său, pe urmă nevastă-sa care împărtea cu bucurie lucrul soțului, cum fu exemplul acelei Artemize care poleia armele fabricate de către bărbatul său. Dealtfel, nimic nu împiedeca pe o femee de a avea clientelă proprie. Nu menționăm pe acelea cari se angajeau ca doici. Sunt documente cari ne arată că la Atena se găseau **brutărese, vopsitoare, lucrătoare de lânuri, negustorese de panglici, de coroane, de ghemuri de ață, de haine vechi.** Unele dintre ele erau chiar patroane și se mărgineau să și dirijeze întreprinderea. **În Atica n'au fost niciodată ateliere imense.** Cel mai mare atelier în vremea aceea, era fabrica de scuturi pe care Kephalos o avea la Pireu, fabrică în care erau utilizați 120 de lucrători. Tatăl lui Demostene poseda o fabrică de săbii în care lucrau 32 sclavi și o fabrică de mobile cu 20 de lucrători.

Atelierul lui Apolodor trebue să fi avut o importanță mai mare pentru că dădea un câștig superior. Câteva con-

www.dacoromanica.ro

cesiuni miniere erau destul de întinse, îndeosebi aceia a lui Nicias, care avea 1000 de sclavi, aceia a lui Epicrates, care procura un beneficiu anual de 600.000 lei, acelea ale lui Diphilos şi multe altele. Dar, marea industrie, în înţelesul actual al cuvântului, nu era cunoscută de Greci. Aglomerările de lucrători nu se pot compara cu acelea din vremea noastră. Grecii avură ateliere, nu manufacturi; întâi pentru că ei nedispunând de maşinile noastre puternice se mulţumeau cu un utilaj foarte simplu, fără ca măcar să fi avut idee de a lua din natură forţe motrice de care aveau nevoe şi al doilea, pentru că bogăţiile individuale erau îndeobşte prea mediocre ca să se mai poată constitui asociaţiuni capitaliste.

Aristot presupunea ca o fantezie ideia că, lucrul maşinilor ar fi putut face inutilă munca sclavilor.

Conducătorii întreprinderilor industriale nu excludeau întrebuinţarea **lucrătorilor liberi**, dar se pare, că în general ei preferau munca sclavilor, sau cel puţin, în atelierele menţionate de către autori, vedem peste tot locul lucrând numai sclavi. Patronul nu era numai decât proprietarul personalului său, adesea el se mulţumea să-l închirieze. Când nu voia să-şi plaseze capitalul în cumpărături de oameni, patronul împrumuta în schimbul unei sume convenite, braţele de care avea nevoe. Poate că munca servilor era tot cam aşa de costisitoare ca şi munca lucrătorilor liberi. Stăpânul avea însă asupra sclavului o autoritate mult mai puternică decât asupra muncitorului liber; pe sclav putea să-l lase nemâncat, putea să-l bată, să-l pună în lanţuri, putea de asemenea să-l stimuleze prin oarecare îngăduiri sau făgăduindu-i hatâruri, îndeosebi, prin desrobire. De aici, se explică fără îndoială, predilecţia ce avea patronul pentru lucrătorii cari îi convenea să-i înhaţe mai bine. Un individ cu grijă de interesele sale îşi trecea timpul în ateliere, căci se preţuia deja că fără ochiul stăpânului nu se putea face nimic. Ca dovadă, monumentele figurate din acele vremi armonizează cu textul.

www.dacoromanica.ro

Intr'o pictură de pe un vas, patronul pe care îl distingi după îmbrăcăminte și după atitudine, supraveghează deaproape, într'o olărie, lucrul arderii. Aiurea, un om așezat într'o fierărie pare că dă porunci. Intr'o cismărie, alt individ face un gest identic către un lucrător care trebue să servească o clientă.

Dacă în vremea aceea se găseau proprietari harnici și muncitori, erau în schimb alții cari își neglijau complect afacerile. Demostene arată pe unul care disprețuia viața la țară și care prefera să stea la oraș și să nu facă nimic. După ce Strepsiade se căsători cu o femee nobilă, fu obligat să-și părăsească moșiile și să se stabilească la Atena, unde fiul său, un tip de fasonel al antichității, leneș și cheltuitor, e aproape de ruină. Un altul, puțin mulțumit de veniturile pământurilor, renunță la agricultură pentru a-și găsi altă meserie mai rentabilă. Pe un mare număr de proprietari îi atrage **politica**, ocupație care se știe cât era de copleșitoare în vechime. Imi închipui — spune Guiraud — că un Pericle sau un Alcibiade nu aveau de loc vreme să se mai gândească la proprietățile lor.

Printre personagiile care au jucat un rol în istoria Atenei spre sfârșitul veacului al V-lea, cele mai multe erau mari conducători de industrii; nu avem decât să ne amintim de numele lui Cleon, pielarul, Hiperbolos, fabricantul de lămpi, Cleofon, fabricantul de lire, Anytos curelarul. Când oameni ca aceștia erau ocupați cu treburile publice, erau nevoiți să-și părăsească meseriile. Același lucru se întâmpla și cu persoanele cari îmbrățișau profesiuni libere: Tatăl lui Isocrat retoricul, era fabricant de instrumente muzicale, Lysias, Demostene, Apolodor se făcură avocați, cu toate că ei moșteniră dela părinți ateliere de armurărie. Se mai putea întâmpla, în sfârșit, ca cineva să se ocupe cu filozofia, cu literatură, cu poezia, nu din simplă speculațiune, ci din gust ori din diletantism, cum fu Sofocle, care în loc să exploateze atelierul de fierărie al tatălui său, scrise tragedii.

www.dacoromanica.ro

S'ar părea că, filozofia era domeniul cel mai îndepărtat de viața economică vulgară, dar cei mai de seamă istorici ai filozofiei greceşti, cum este Eduard Zeller şi Gomperz, arată pretutindeni concordanța perfectă între filozofie şi între viața economică şi socială a Greciei.

Chiar începutul filozofiei, început care s'a manifestat pe insulele Ionice, centrul comerțului grecesc, dovedeşte suficient legătura strânsă care era între „baza" economică şi între „suprastructura" filozofică. Astfel, pentru a cita un exemplu, amintim aversiunea pe care Platon o avea față de îmbogățirea mobiliară, aversiune care se manifesta în aceeaşi măsură contra imigrărilor. In republica visurilor sale, Platon tolerează prezența străinilor, pentru că trebue neapărat ca cineva să îndeplinească meseriile interzise cetățenilor, dar pune condiția ca după un timp de 20 de ani, imigranții să plece cu tot ce au, şi dacă înainte de acest termen, ei depăşesc o sumă de îmbogățire, sunt obligați să părăsească teritorul în 30 de zile. Această măsură are ca obiect esențial să împiedece acumularea capitalurilor. Lucrul este aşa de adevărat, că atunci când un străin nu se stabileşte în localitate, ci vine ca simplu turist, Platon recomandă să fie bine primit.

Cel dintâi filozof şi teoretician al comunismului a fost Platon, nemuritorul fondator al Idealismului.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL I.

Platon

I. VIAȚA ȘI OPERA SA

Alfred Croiset, unul dintre cei mai buni cunoscători ai literaturii grecești, schițează admirabil portretul primului teoretician al comunismului: „Platon nu-i numai cel mai mare dintre socratici, ci unul dintre eternii maeștri ai artei și ai gândirii. Ca filozof, el este adevăratul întemeietor al idealismului. Ca scriitor, Platon stă pe aceeași treaptă cu Demostene, deși prin calități deosebite de el este cel mai îndemânatec artist care a știut să dea prozei grecești toate nuanțele și prin urmare, unul dintre primii prozatori din orice vreme. Geniul său de gânditor și de scriitor își are rădăcinile foarte adânci în pământul Greciei, dar virtutea lui originală a dat o formă nouă elementelor moștenite ale rasei, ea a făcut ca din solul ereditar să răsară un arbore nou, platonismul, copac a cărui umbră s'a întins nu numai peste Grecia, ci peste lumea întreagă. Pentru ca să-l studiem pe Platon, trebue ca înainte de toate să căutăm în opera sa caracterele acestei forțe creatoare, imprimarea originală a geniului asupra gândirii sale și asupra stilului său, fără a uita însă, legăturile cari îl țin strâns de predecesorii și de patria sa".

Frederic Nietzsche (1844—1900), genialul adversar al platonismului, al creștinismului, al democrației și al socialismului, caracterizează cu toată dreptatea creștinismul ca

www.dacoromanica.ro

„Platon pentru popor". In acelaşi chip s'ar putea caracteriza socialismul idealist al tuturor epocilor: teoriile lui Platon aplicate în soluţia chestiunii sociale.

Platon s'a născut la Atena, „dintr'o rasă foarte curată şi foarte nobilă". Platon era deci, un atenian din Atena, sau cum s'ar spune în zilele noastre „un parizian din Paris". Tatăl său, Ariston, credea că descinde din familia regească a lui Codros, mamă-sa aparţinea unei foarte vechi familii. Primul nume al lui Platon fu cel al bunicului său, adică Aristocles. Numele de Platon i-l dădu, după tradiţie, mai târziu profesorul său de gimnastică din cauza lărgimei ce o avea în umeri. Naşterea sa trebue fixată spre anul 428 înainte de era noastră, cam în acelaşi timp cu naşterea lui Xenofon (născut între anii 430—425 şi mort spre 352 înainte de Christos).

Platon primi o educaţiune foarte variată, aşa cum putea să primească pe vremea aceea la Atena un om bogat şi bine înzestrat. El învăţă nu numai muzica şi gimnastica, — dar se zice — că mai luă lecţiuni de pictură şi desen.

Platon îşi închipui mai întâi că are vocaţiune pentru poezie şi compuse ditirambe, lucrări lirice, tragedii. In acelaş timp el îşi însuşi o cultură ştiinţifică superioară pe lângă filozoful Cratyle, discipolul lui Heraclite (576—480 înainte de Christos), fondătorul metodei dialectice pe care Karl Marx a prefecţionat-o aplicând-o la filozofia socială.

Unul din primele dialoguri ale lui Platon poartă numele acestui prim dascăl, a cărui înrâurire asupra cugetării sale fu considerabilă. La vârsta de 20 de ani Platon întâlni pe Socrat, (468—400 înainte de Cristos) lângă care se ataşă definitiv. Legenda spune că, după ce Platon cunoscu pe Socrat, svârli în foc tradegiile ce le scrisese.

Platon putu să se întreţină timp de 8 ani cu acest fondator al moralei raţionale. In această vreme Socrat i-a dat partea cea mai senină a eforturilor sale. Platon nu s'a lăsat atras de viaţa politică de toate zilele. El nu era orator, —

www.dacoromanica.ro

avea vocea slabă. In epoca aceea, ajunsese la guvern clasele mijlocii greceşti. Aristocraţia pierduse terenul. Personalul politic era mediocru. In timpul tiraniei celor trei zeci (403 înainte de naşterea lui Crist) situaţia lui Platon fu încă mai tristă. Amicii săi erau la putere, dar se purtau în aşa chip, că toată lumea regreta pe democraţi. După anul 403, când reacţiunea asasină pe Socrat, Platon bolnav, nu putu să fie de faţă la cele din urmă momente ale maestrului său. Nu târziu, Platon, ca şi alţi discipoli ai lui Socrate, emigră la Megara unde rămase pe lângă Euclide, fondatorul geometriei. (306—283 înainte de Cristos).

II. IN CĂUTAREA UNUI TIRAN BUN

O perioadă de viaţă agitată începe pentru Platon, perioadă în care părintele **primului sistem** comunist împarte soarta tuturor marilor maeştri ai socialismului (Thomas Morus, Campanella, Saint-Simon, R. Owen, Ch. Fourier, Proudhon, Karl Marx, Lasalle). Toţi au fost nevoiţi să lupte din greu cu dificultăţile vieţii. Toţi au trebuit să experimenteze pe seama lor, mizeriile regimului pe care căutau a-l transforma.

Platon pribegi succesiv prin Cirena, prin Italia, prin Egipt. El învăţă matematicile cari avură o înrâurire particulară asupra gândirii sale. Se împrieteni cu discipolii lui Pitagora (secolul VI înainte de Crist.) care îşi fundă filozofia pe importanţa numărului în cursul lucrurilor.

Platon dispreţui spiritul negustoresc al Egiptenilor, opunându-i spiritul ştiinţific al Grecilor. Nu cunoştea Egiptul decât superficial. Pribegiile i-au îmbogăţit experienţa vieţii şi i-au făcut mai pătrunzătoare curiozitatea sa de filozof.

Platon avea 40 de ani când fu chemat pentru prima oară în Sicilia de către Denis cel Bătrân, tiranul Siracuzei. Filozofia era atunci la modă şi tiranul ţinea să-şi împodobească curtea cu un filozof. Platon crezu că găsi în sfârşit,

www.dacoromanica.ro

în acest om pe **bunul tiran,** capabil să realizeze republica ideală, domnia virtuții. Negreșit că s'a înșelat și o rupse cu acest tiran, care n'avea nimic bun într'însul.

După episodul acesta nenorocit, Platon se întoarse la Atena unde începu să țină cursuri de filozofie, dar nu după cum făcea Socrate, plimbându-se prin piețele publice, ci adunându-și elevii în același loc. In chipul acesta filozofia încetă de a mai fi vagabondă. Ea fixează cele dintâi jaloane ale Academiei.

Metoda filozofiei sale rămâne însă **dialectică,** cum fu și metoda lui Socrate.

Această metodă înseamnă **gândirea în mișcare,** urmând calea întrebărilor și a răspunsurilor, îmbrățișând toate laturile chestiunii și tinzând ca **soluțiile să rezulte din însăși elementele desbaterilor.**

Platon ținea cursuri în mod gratuit. Discipolii săi erau însă bogați. **Academia** sa fu un cerc de prieteni. Adesea la aceste cursuri se și petrecea, se și filozofa înțelepțește. La Greci, unde filozofia constituia **întreaga știință,** nu căpătase încă tristul privilegiu de a fi aspră, pedantă, plictisitoare. Oricine filozofa își **trăia** gândirea, se bucura de filozofie ca de un ospăț, cu care de altfel, ea se confunda adesea.

Ca orice idealist, Platon era un optimist incorigibil. Amărăciunile pe cari le-a încercat cu **bunul tiran** al Siciliei, nu i-au fost deajuns. După moartea lui Denis cel bătrân, se împrietenește cu Denis cel tânăr, crezând că va face dintr'însul un organizator al Virtuții, un propagator al Republicii ideale. In **Republica** sa, Platon nu arătase oare, că societățile omenești trebuesc guvernate de **Rațiune** prin mijlocirea reprezentanților lor pe pământ, adică prin filozofi ?

De data asta însă, puțin lipsi ca experiența lui Platon să nu se isprăvească într'un chip tragic. Pentru a scăpa cu viață, filozoful a fost obligat să părăsească Sicilia și pe tiranul ei în cea mai mare grabă și să renunțe definitv de a mai converti tiraniile la filozofie și la comunism.

www.dacoromanica.ro

De cum reveni la Atena, Platon continuă să scrie și să țină prelegeri până în cea din urmă zi a existenții sale.

„A murit scriind", spune Cicero (106—43 în. de Crist.)

Se spune că moartea surprinse pe Platon în anul 347 înainte de era noastră, în mijlocul unei petreceri de nuntă. Platon n'a fost căsătorit. Averea sa servi pentru întemeerea școlii platoniciene. El a avut destui clevetitori și destui dușmani, cari l'au acuzat chiar de plagiat. Colecția lucrărilor lui Platon se compune din 42 dialoguri și 13 scrisori, din cari, cea mai mare parte, sunt contestate.

III. IDEILE POLITICE ȘI SOCIALE ALE LUI PLATON

In dialogul care poartă numele celebrului sofist **Gorgias** (480—385 în. de Crist.), Platon numește politica **știința sufletului.** După dânsul, politica este morala în acțiune. Statul întocmit după morală. Ideile sale politice și sociale sunt expuse mai întâi în **Republică** și apoi în **Legi.**

Platon concepea Statul după alcătuirea greacă, adică sub forma unei cetăți, a unui oraș mic de o întindere potrivită, înconjurată de ținuturile necesare întreținerii. Cetatea, ca și individul, are nevoe de mijloace pentru existență, trebue să se hrănească, trebue să se apere, trebue să se conducă, prin urmare, inteligența, curajul, chiar însăși ambițiile mărunte, trebue să contribue la binele politic, dar toate aceste contribuții trebue să se producă în mod armonios. Statul este un individ în general. Individul este un Stat în mic. Cetatea este o ființă viețuitoare, care are absolută nevoe de unitate. Or, unitatea în genere, rezultă din subordonarea părților la întreg, trebue ca fiecare să stea la locul său, să-și îndeplinească funcțiunea. Platon a cunoscut și a descris diviziunea muncii.

El nu suprimă clasele, dimpotrivă, el le fixează pentru totdeauna, pentru eternitate, căci diviziunea în clase este după părerea lui, baza naturii lucrurilor. **Comunismul** lui

www.dacoromanica.ro

Platon este **aristocratic** și **sclavist.** Cetatea s'ar compune din trei clase, după nevoile pe cari ar trebui să le împlinească: o clasă de meseriași, de lucrători și de negustori. care să aibă supravegherea vieții materiale a cetății, o clasă de paznici care s'o apere, o clasă de șefi sau de **magistrați, de arhonți,** însărcinați cu guvernarea. Aceste trei clase reprezintă cele trei facultăți primordiale ale sufletului: dorința, curajul, rațiunea. Fiecare clasă are rolul ei distinct, dar numai una comandă, și celelalte trebue să asculte. Magistrații sunt aleși dintre **„paznicii"** sau dintre războinicii mai în vârstă, mai „filozofi". Paznicii sunt aleși dintre copiii cu calitățile cerute de lege, și apoi supuși unei educațiuni îngrijite. Un meseriaș sau un lucrător poate să treacă la nevoe, în clasa paznicilor, dar este numai în mod excepțional, deoarece nimic în viața sa nu-l pregătește pentru acest lucru. In ce privește femeile, nu-i nevoe să li se mai facă regulamente speciale, ele trăesc ca și bărbații, primesc aceeași educație, au aceleași datorii și pot să ajungă la aceleași slujbe. Pentru a face să dispară dela început orice prilej de discordie, Platon suprimă pentru cele două clase superioare numai, interesul personal și spiritul de familie, unul prin comunitatea bunurilor, celălalt prin comunitatea femeilor și a copiilor .

Copiilor li se asigură o educație națională. Ea este aspră și cum nu se poate mai riguroasă.

Știința este hrana celor puternici și nu convine oricui. Muzica și gimnastica sunt considerate ca mijloace de disciplină și de desvoltare a virtuții. Educația dialectică este rezervată magistraților. Homer este exclus din **Republică** pentru că poezia ar însemna arta de a falsifica și de a denatura lucrurile. Platon își întocmește Statul după viața dela Sparta, unde era un regim cu totul deosebit aceluia din Atica democratică, regim pe care el îl socotește ca foarte rău. Platon a rămas toată viața idealist și aristocratic, în sensul primitiv al cuvântului: el **vrea guvernarea celor mai buni,**

www.dacoromanica.ro

dar Platon n'a putut să înțeleagă că, chiar pe vremea sa era contradicție între adevărata superioritate morală și exploatarea semenilor noștri, chiar sub forma unei cetăți de filozofi și de comuniști.

IV. METODA IDEALISTĂ

Potrivit sistemului său filozofic, după care lumea nu-i decât o copie imperfectă a Ideei pure, Platon își construi Statul, **Republica** sa, după un **Ideal** curat și perfect. Morala domină totul. Statul trebue să fie realizarea virtuții. Din acest punct de vedere, Platon nu se deosebește de marele său discipol și contradictor Aristot „uriașul gândirii antice", (Karl Marx) care considera de asemeni că obiectul Statului trebue să fie „binele suprem".

In toate **Dialogurile** sale, Platon subordonează politica moralei. Este peste putință de a guverna pe alții când cineva nu se poate guverna pe sine însuși. Orice ordin social devine fragil atunci când cetățenii încearcă a se întrece unii pe alții, când ambiția, poftele, vanitatea, egoismul se găsesc în toate inimile.

In **Republică** Platon expune **Statul ideal**, „țelul său final", pe câtă vreme în **Legi,** el caută **Statul posibil** ținând cont de imperfecțiunile omenești, el caută formula concepției unui Stat întemeiat exclusiv pe virtute. Platon consideră acest Stat ca pe o înaltă persoană morală, având aceleași datorii ca și un individ și ca și dânsul negăsind fericirea decât în virtute. In alcătuirea asta el trece cu ușurință dela individ la Stat și dela Stat la individ și face dintr'unul modelul celuilalt. Individul este un Stat în mic, un microcosm politic, el trebue să-și coordoneze toate elementele din cari se compune prin raportul unității destinului său — fericirea în virtute; el trebue să-și supună unei discipline riguroase toate pasiunile și toate părțile inferioare ale naturii sale.

www.dacoromanica.ro

Aceasta este **raţiunea**, reprezentantă de către filozofi, raţiunea care trebue să guverneze. Insuşi corpul omenesc este considerat ca un mic stat aristocratic ţinând să înfrâneze pe supuşii lui tulburători: pasiunile. Mai târziu, Charles Fourier şi Saint-Simoniştii vor lua apărarea naturii, chiar apărarea cărnii omeneşti şi a pasiunilor ei. Platon, grec până în adâncurile sufletului său, îndrăgostit de artă şi de frumuseţea absolută, adică de ceea ce rămâne în „Veşnicie", disprețuește pasiunile efemere şi schimbătoare cari exclud ordinea şi stabilitatea, nesocotind şi distrugând în vârtejul lor orice regulă fixă, orice măsură ideală. Din acest punct de vedere, Platon se apropie de creştini.

După acest filozof, Statul este o persoană morală în mare, care are acelaşi destin ca şi un individ, prin urmare, aceleaşi virtuţi ce trebue să le practice, acelaşi guvernământ al raţiunii constituită pe ea însăşi.

V. STATUL POSIBIL SAU TRANZITORIU AL LUI PLATON

Realitatea nu-şi pierde niciodată drepturile. Chiar Platon, idealist mândru şi implacabil, este obligat a face concesiuni. In cartea a cincea a **Legilor**, el spune:

Trebue propusă forma cea mai bună de guvernământ, **pe urmă a doua**, apoi **a treia**, iar alegerea trebue lăsată aceluia care va avea puterea de a hotărî.

Dacă guvernământul pe care voim să-l stabilim noi nu-i cel mai bun din toate, el nu cedează decât unuia singur.

Ceea ce Platon expune în **Legile** sale constitue un fel **de program** minimum cum s'ar spune în zilele noastre.

Se simte însă că Statul ce-l preocupă pe Platon înainte de toate, este **Statul ideal.**

Credincios metodei sale idealiste, el formulează un comunism ideal, un comunism integral, absorbind pe individ

www.dacoromanica.ro

complectamente. Deviza lui Platon este: totul pentru comunitate, nimic pentru individ.

Socialismul modern nu reclamă decât producerea și stăpânirea lucrurilor în comun, preconizând, după natura lucrurilor, consumațiunea individuală.

In Platon, nu găsim nicăeri un asemenea principiu.

Statul care trebue considerat la primul rang — spune Platon — este acela în care se practică mai mult literă, cu literă și în toate părțile, vechiul proverb: Intre prieteni, totul este cu adevărat comun. Intr'o anumită parte el trebue să ajungă și va ajunge într'o zi, ca femeile să fie în comun, copiii în comun, bunurile de orice natură în comun. Intr'un stat ca acesta, toate preocupările imaginabile trebue să aibă de scop desființarea comerțului vieții până la ceea ce poartă chiar numele de proprietate și de așa manieră ca până și lucrurile pe cari natura le-a făcut proprii oricărui om, să devină într'un chip oarecare și pe cât va fi cu putință comune tuturora, ca ochii, urechile, mâinile, pentru ca toți cetățenii să aibă ideia că văd, că aud, că se desvoltă în comun, că toți aprobă sau blamează concertul aceloraș lucruri, că plăcerile și grijile lor se desfășoară pe aceleași obiecte. Pretutindeni unde legile vor avea de scop să facă statul unic, poți fi sigur că acolo va fi culmea virtuții politice; legile nu pot avea o direcțiune mai bună. Un astfel de stat care ar avea ca locuitori chiar dumnezei sau copiii de zei, este azilul fericirii desăvârșite.

Iată pentru ce nu trebue căutat în alt chip modelul unui guvernământ, dar pentru ca să te apropii de el cât va fi cu putință mai mult, trebue să îmbrățișezi numai forma aceasta de guvernare. Statul ce tindem a-l întemeia va fi foarte puțin depărtat de acest exemplar nemuritor, dacă execuția răspunde proectului, atunci trebue considerate ca a doua etapă spre perfecțiune. Dacă Dumnezeu ne-o îngădui, în urmare, vom expune planul celei de-a treia formă de guvernământ.

Pentru a înfăptui acest **Stat posibil**, Platon cere un legiuitor înțelept sau un **bun tiran.** Dacă acest tiran ar fi tânăr, dacă ar avea memorie, curaj, pătrundere, sentimente înalte,

www.dacoromanica.ro

cumpătare, dacă el ar fi moderat în plăceri, va fi ușor de a da Statului al cărui stăpân este, o formă de guvernământ care îi va asigura fericirea.

Acum înțelegem pentru ce filozoful nostru răspunse cu atâta bucurie la chemarea tiranului Siracuzei, care servea pe Platon prietenilor săi cum servești pe cineva cu un pahar de vin la masă.

Platon trebui să-și dea curând seama, că în lumea asta nu se poate găsi un tiran ideal. El a părăsit Siracuza vexat, dar crezând mereu în statul său model.

Dacă marele filozof, se înțelege, n'a putut să-și întemeeze Statul său comunist, el a dat cel dintâi modelul cel mai desăvârșit al unei **utopii, utopia ideală.** In adevăr, Statul lui Platon prezintă toate caracterele utopiei: 1. El se bazează pe morală, pe rațiune și pe justiție; 2. S'a declarat posibil pentru că este dorit; 3. Realizarea lui depinde de o voință puternică și superioară; 4. Pentru a cerceta Republica ideală este suficient s'o cunoști, iar pentru ca să o înfăptuești, este deajuns să o cercetezi. Pentru a putea, este deajuns să vrei. Thomas Morus, Campanella, Robert Owen, Charles Fourier, Cabet, Weitling, Kropotkin, Grave, în construcțiunile lor pozitive au urmat cu credință, cu știință, sau fără știință, metoda nemuritorului Platon, adică metoda utopistului ideal. Socialismul științific, în **Manifestul Comunist** a făcut critica limpede, precisă și definitivă a utopistului ideal.

VI. COMUNISMUL DE CLASĂ

Ceea ce preocupă pe Platon nu-i fericirea individului, ci fericirea Statului, nu bună starea părților ci a întregului. Prin aceasta Platon rămâne credincios concepțiunii antice despre Stat, dar tocmai de aceea el se deosebește de utopiștii moderni, cari nu se pot hotărî să sacrifice pe individ Statului. Statul acesta nu-i un stat decorativ, un rege care

www.dacoromanica.ro

domnește, dar nu guvernează. Dimpotrivă, Statul poartă grijă de totul, de bunurile morale și materiale ale membrilor săi.

Ca toți comuniștii, Platon știe să aprecieze valoarea bunurilor materiale, nu pentru ele însile, ci ca mijloc indispensabil pentru perfecționarea vieții și chiar a naturii omenești. Platon merge și mai departe. Bogăția n'are preț decât numai pentru omul înțelept.

In ochii mei bogăția are un... mare preț, dar nu pentru toată lumea, ci numai pentru înțelept. Datorită în mare parte bogăției, omul nu este constrâns să înșele sau să mintă și, plătindu-și polițele, și împlinindu-și jertfele să părăsească fără teamă lumea aceasta, achitat față de zei și față de oameni.

Intr'un stat bine așezat, puterea nu trebue să aparțină celor bogați, ci acelora vrednici. Pentru un om de bine, cea mai mare pedeapsă este, dacă refuză de a guverna pe alții, să fie condus de către unul mai rău decât dânsul : teama aceasta obligă pe oamenii cinstiți să intre în afaceri, nu pentru interes, ci pentru plăcerea lor, pentru că ei sunt constrânși la acest lucru și pentru că nu văd pe nimeni care să fie întru atât sau mai mult demni de a guverna cum sunt numai dânșii. Statul trebue să reprezinte domnia justiției, căci natura injustiției este „de-al pune în imposibilitate de a întreprinde ceva, prin certurile și prin răsvrătirile pe cari le excită". Asta-i expresia simplă și limpede a ideii tuturor marilor utopiști: pentru a evita revoluțiile, societatea trebue construită pe bazele justiției. Omul drept este fericit. Omul nedrept este nenorocit. Ca și pentru maestrul său Socrate, pentru Platon deasemenea, virtutea și fericirea sunt demonstrabile și demonstrate . Aici e toată filozofia lor socială. Statul se formează în scop de-a schimba produsele muncii prin vânzare și cumpărare. (Republica, Cartea II, p. 92, trad. Cousin). Statul nu se poate lipsi de negustori. Aceștia

www.dacoromanica.ro

sunt „persoane cu un corp debil". Statul are nevoe de salariaţi „oameni puţin demni prin spiritul lor de a face parte dintr'un Stat, dar ale căror corpuri robuste pot rezista oboselii", şi cari îşi „precupeţesc forţele corpului şi numesc salariu banii ce le aduc această precupeţire".

Iată genul de viaţă care convine negustorilor şi lucrătorilor. Ei îşi procură hrană, vinul, vestmintele, încălţămintea, ei îşi zidesc case. In timpul verii aceşti oameni vor lucra de obiceiu îmbrăcaţi mai uşor şi cu picioarele goale, în timpul iernii, vor fi bine îmbrăcaţi şi bine încălţaţi. Hrana lor va fi din făină de grâu şi de orz din care vor face pâine şi prăjituri frumoase, servite pe paie sau pe frunze curate; ei şi copiii lor vor mânca aşezaţi pe foi de mirt, oamenii aceştia vor bea vin, şi încoronaţi cu flori vor cânta laude zeilor — trăind laolaltă în veselie şi nu prea făcând copii pe cari, de teama sărăciei şi a războiului nu i-ar putea hrăni.

Platon ştie că dacă s'ar face un „Stat de porci" nu s'ar putea face altfel, dar interesele individului trebue să dispară în faţa intereselor Comunităţii. Dacă fiecare ar fi la locul său, nu se poate ca Statul să nu se menţină. Şi Platon raţionează:

N'am vrut ca cismarul să fie în acelaşi timp agricultor, ţesător sau arhitect, am vrut numai ca el să fie cismar, pentru ca să poată să-şi facă cât mai bine lucrul său. De asemenea, am ţinut ca fiecare să îmbrăţişeze profesiunea pentru care este propriu şi cu care trebue să se ocupe în tot timpul vieţii sale spre a o exercita cu folos. (Republica, t. II, p. 99, edit. Cousin, 1834).

VII. EGALITATEA BĂRBATULUI ŞI A FEMEII

Pentru că vederile lui Platon în chestiunea rolului social al femeii, depăşesc până la un oarecare punct ideile epocii în care a trăit, trebue să insistăm asupra lor. Cea mai mare parte dintre filozofii şi dintre savanţii moderni, n'au

www.dacoromanica.ro

atins nici chiar astăzi această înălțime de concepții.

Platon admite că „naturile diferite trebue să aibă funcțiuni diferite". Și — natural — admite că „bărbatul și femeia sunt de o natură diferită". Totuși, el vrea ca „și unul și altul să îndeplinească aceleași funcțiuni". Pentru a face să dispară această contradicție aparentă, Platon examinează „speța de diferență și de identitate despre care este vorba". Oamenii chei și oamenii cari au păr sunt de o natură egal diferită, dar și unii și alții pot să îndeplinească aceleași funcțiuni.

De asemenea, dacă găsim că natura bărbatului se deosebește de aceea a femeii din raportul unei oarecare aptitudini sau funcțiuni, vom ajunge la concluzia că această aptitudine sau această funcțiune trebue atribuită unuia sau celuilalt; dar dacă diferența sexului lor consistă în faptul că bărbatul provoacă sarcina femeii și că femeia face copii, nu putem lua aceasta ca o argumentare că femeia se deosebește de bărbat în măsura în care se crede, și nu vom înceta de a crede că paznicii Statului și femeile lor pot îndeplini aceleași slujbe. (Republica, c. VI, p. 260—262, ed. Cousin).

Platon admite că, din multe puncte de vedere bărbatul este superior femeii, dar nu-i mai puțin adevărat, că „în multe privinți femeile îi întrec". Nu se găsesc femei cari să ajungă filozoafe și nu se găsesc nici femei curagioase. „E chestie de o diferență mai mult sau mai puțin". Războinicii sunt elita cetățenilor, femeile cari vor deprinde meseria asta, vor forma elita femeilor.

Pentru a face însă exerciții va trebui ca ele să-și schimbe hainele. Platon nu vede un inconvenient în lucrul acesta. Sinceritatea sa clasică este mai morală, chiar mai rușinoasă decât ipocrizia noastră de Tartufi cari voalează sexul statuilor :

Astfel, femeile militarilor noștri vor trebui să-și schimbe portul din moment ce virtutea va ține locul hainelor. Ele vor

www.dacoromanica.ro

trebui să împartă cu soții lor lucrările războiului și toate grijile cari privesc paza Statului, fără a se mai ocupa de alte treburi, numai că slăbiciunea sexului lor trebue să le acorde cu preferință partea cea mai ușoară a aceluiași serviciu. În ce privește pe acela care va găsi prilej de râs când va vedea o femeie goală, întrucât exercițiile lor au un scop admirabil, **acela culege în afară de sezon**, râzându-și de soartă, **fructele înțelepciunii sale** (vorba poetului Pindar). Cu adevărat, el nu știe nici de ce râde, nici ce face. S'a spus și se va spune întotdeauna, pe drept, că utilul este frumos și că nu-i vătămător decât ceea ce este rușinos.

Și Platon conchide:

Această dispoziție a legii în privința femeilor este, o spunem ca un val care ne ajută la înotat, și nu numai că nu ne-am dus la fund pentru a stabili că ostașii, bărbați sau femei, trebue să deprindă în comun aceleași funcțiuni, dar credem că am probat că această dispoziție este posibilă și tot avantajoasă. (Republica, p. 268).

VIII. COMUNITATEA FEMEILOR ȘI A COPIILOR

Ideia antidemocratică a subordonării intereselor individuale intereselor colective prezidează la Platon în organizarea comunistă a familiei, după cum ea este și la baza organizării muncii în **Republica sa.** Femeia și copilul aparțin Statului. Comunitatea femeilor și a copiilor nu există decât pentru războinici și pentru magistrați. Tinerimea acestei elite având aceeași locuință și aceeași masă, neposedând nimic cu titlu de proprietate, va fi totdeauna laolaltă. O necesitate naturală va determina să se unească. „Nu-i vorba de o necesitate geometrică, ci de o necesitate bazată pe amor" (pag. 271). Și Platon adaogă:

Pentru a convinge și pentru a întreține mulțimea, iubirea poate să aibă mult mai multă putere decât oricare altă forță. Nu-i îngăduit să se facă întovărășiri la întâmplare. Căsăto-

www.dacoromanica.ro

riile trebue să fie „avantajoase pentru Stat", adică făcute între indivizii cei mai sănătoși, cei mai viguroși, căci numai așa, „raporturile între bărbații și între femeile de elită să fie cât mai dese, iar între oamenii mai de jos, cât mai rare". (pag. 273).

Ca exemplu, Platon invoacă selecțiunea rațională a animalelor. Copiii debili să fie părăsiți. „Astfel va fi nimerit să se instituiască serbări unde vom aduna pe viitorii soți, cu sacrificări și cu imnuri potrivite acestor solemnități. Vom lăsa în grija magistraților să reguleze numărul căsătoriilor, atât cât trebue să mențină numărul oamenilor necesari pentru a împlini golurile făcute de războiu, de boli și de alte accidente, și ca **Statul**, pe cât va fi cu putință, nici să se mărească, nici să se micșoreze".

Reglementarea vieții sexuale va fi riguroasă.

Tinerilor cari se vor distinge în războiu sau în alt mod, printre recompensele ce li se vor acorda, va fi aceea de a avea contacturi mai frecvente cu femeile, pentru ca în chipul acesta, **numărul copiilor proveniți din această linie să fie cât mai mare.**

Incă odată, numai Statul va beneficia sub forma cetățenilor sănătoși și viguroși. Elita se va perpetua. Cei slabi vor dispare. Legea selecțiunii sexuale nu ca **fapt**, ci ca **ideal**, datează nu dela Darwin, ci dela Platon.

„In ce privește copiii, bărbații și femeile vor purta în leagăn comun copiii cetățenilor de elită și vor fi încredințați guvernantelor cari vor locui într'un cartier separat al orașului. Copiii cetățenilor mai puțin stimabili, sau copiii altora, cari ar prezenta oarecare diformitate, vor fi ascunși după cum trebue, într'un oarecare colț secret, interzis de a fi divulgat. (p. 275).

www.dacoromanica.ro

IX. REZUMATUL COMUNISMULUI PLATONICIAN

Să rezumăm trăsăturile generale ale comunismului idealist al lui Platon:

1. **Este raţional şi moral.** Posibilitatea sa se demonstrează prin ideea de justiţie şi a avantagiilor ce le procură.

2. Este **anti-democratic.** La baza sa este inegalitatea claselor şi a funcţiilor. Supunerea către **ideia absolută** îl face despotic. Idealismul absolut exclude libertatea, căci supune pe individ ideii, mai precis, ideii de Stat.

3. Este **utopic,** fiind că presupune realizarea sa cu putinţă ori unde, şi ori când, prin intervenţia puterilor constituite.

Comunismul lui Platon se explică prin natura Statului grec sclavagist, unde individul conta foarte puţin. In **comunismul său aristocratic,** Platon se inspiră, din exemplul vieţii spartane. El este produsul mediului economic, social, politic şi intelectual al epocii. Cu socialismul modern, n'are comun decât ideia generală a posesiunii în comun a instrumentelor de muncă.

Civilizaţia creştină cu postulatul său de emancipare individuală, cu producţia sa transformată pe baze individualiste, pregăteşte terenul pentru un socialism egalitar şi democratic.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II.

Mesianismul social

După Platon, gândirea cu tendinţă comunistă nu încetă. Zenon, întemeetorul şcolii Eleaţilor, care în filozofia sa luă ca punct de plecare principiul stabilităţii de **a fi** în loc de eternul a **deveni** al lui Heraclit (576—480 înainte de Crist.), fondă un sistem social asupra libertăţii, sistem care se apropie de concepţia anarhistă. Nu se cunosc însă amănuntele teoriilor.

In Grecia mai ales, unde se găsesc germenii aproape a tuturor doctrinelor, apar cele dintâi **romane socialiste**, acele povestiri despre călătorii unde se descoperă cetăţi ideale ale căror locuitori trăesc ca fraţii. **(Cronica sfântă de Euhemeros şi Insula Soarelui de Jambulos, despre care pomeneşte Diodor).**

Tentativele cele mai serioase spre posesiunea şi spre viaţa în comun fură realizate de către vechii evrei şi de către primii creştini.

Descompunerea vechii stări de lucruri, distrugerea regimului egalităţii patriarhale, substituirea agriculturii vieţii pastorale, ivirea meseriilor şi a industriei de artă, desvoltarea comerţului străin, revoluţionară poporul lui Israel. Bogăţia şi cu ea luxul îngâmfat pătrunseră în acest popor dornic de egalitate, care nu voia să recunoască decât **un singur** stăpân, pe Iehova. Profeţii denunţară în termeni violenţi această nouă stare de lucruri şi poporul începu să creadă într'un Mesia,

www.dacoromanica.ro

un **salvator suprem** care va veni să restabilească vechea egalitatea și simplicitate patriarhală.

Se cerea restabilirea vechilor obiceiuri, care constituiau atâtea garanții ale egalității: repaosul săptămânal al Sabatului, amânarea datoriilor pentru un termen de șapte ani, prăznuirea „anului jubiliar", când proprietățile trebuiau să fie înapoiate celor dintâi proprietari. Profeții, acești primi tribuni și agitatori ai poporului, anunțară amenințări teribile contra noului regim de inegalitate și de exploatare. Profeții erau revoluționari conservatori, cari condamnau noutățile periculoase, alianța culturii ebraice, cu cultura elenică. Condamnarea aceasta o făceau în numele vechilor tradiții patriarhale. Ei visau pacea eternă, „comunitatea pacifică a lupilor și a oilor" (Isaia).

Cei dintâi cari au căutat, ca în numele unui ideal ascetic să pună în aplicare ideile comuniste, au fost **Esenienii**. Acest comunism este un comunism de resemnare, propovăduind renunțarea la bunurile pământești, pe cari le detestă. Ei confundă **abuzul** care se face de aceste bunuri ca o întrebuințare legitimă și binefăcătoare. Această sectă de comunism exista în veacul al XI-lea înainte de Cristos. Țelul său era sănătatea și puritatea vieții. Esenienii evitau orașele, locuri de pierzanie. Comunismul lor fu mai ales, comunismul consumațiunii. Ei aveau bunuri proprii, dar disprețuiau bogăția, mărginindu-se la strictul necesar și punând totul la dispoziția tuturora. Esenienii considerau nevoile noastre fizice ca pe o povară, ca pe un rău pe care trebue să-l evităm. In religie, ei respectau morala înainte de orice. Supunerea către șefi era absolută. Doctrina fu ținută în secret. Curățenia corpului era riguroasă. Această confrerie comunistă care trăia după o morală cu adevărat frățească, ținu timp de două veacuri.

Același spirit însufleți și pe primii creștini, cari nu erau decât evrei emancipați de amestecul superstițiilor, intelectuali și proletari revoltați împotriva regimului de nedreptate și de inegalitate. Țăranii fură salvați prin ruinarea imperiului

www.dacoromanica.ro

roman. Incercările făcute de Grachi (Caius mort la 121 și Tiberiu la 123 înainte de Crist.) pentru a salva vechile clase mijlocii prin legea agrară, nu isbutiră. Acele domenii vaste cari au fost **Latifundiile** au pierdut Imperiul, provocând în fața bogățiilor colosale, o mizerie ne mai pomenită. Soldații legiunilor romane se recrutau dintre proletari, cari n'aveau alt mijloc de existență decât furtul. Proletariatul din vechime, nu făcea să trăiască, ca acel de astăzi, întreaga societate, ci el trăia pe urma societății. Fiind expropiat, el a fost condamnat la parazitism social.

Satele se goleau. Clasele superioare își căutau fericirea, nu în activitate, ci în lux și în destrăbălări. Societatea se descompunea în văzul și auzul tuturor.

Creștinismul a fost protestarea cea mai vehementă, deși de ordin religios și moral, contra acestei stări de lucruri.

Sentimentul de slăbiciune și de neputință în fața tuturor păcatelor, a determinat pe oameni să îndrepte ochii spre cer, spre un salvator divin. Nu se putea nădăjdui într'o fericire pământească și oamenii începuseră să dorească **împărăția cerurilor.** Religia și morala au înecat într'un abis mistic revolta nenorociților, cari în realitate, nu cereau altceva decât mai multă bună stare, înlesnire de existență și libertate. Creștinismul a abătut revoluția care clocotea în straturile adânci ale imperiilor antice, revoluție care dealtminteri, era mai dinainte condamnată la înfrângere: condițiunile materiale ale unei noui stări de lucruri lipsind cu desăvârșire. Desvoltarea forțelor productive era deabia la început.

Cincisprezece veacuri după așezarea creștinismului, către epoca reformei, aceleași mizerii au pricinuit aceleași agitațiuni. De data asta însă, poporul de țărani pune mâna pe arme, și se războește având mereu pe buze cuvinte din Evanghelie. El cere „întoarcerea la Evanghelie". Poporul acesta nu știa că religia îi pecetluise mormântul în chiar momentul ivirii creștinismului. Creștinismul a avut o înrâurire considerabilă și binefăcătoare asupra civilizației gene-

www.dacoromanica.ro

rale, dar în schimb, el a sancționat sclavia și mizeria. Creștinismul a dat poporul pe mâna celor bogați și a celor puternici. Luther a fost în logica istorică a creștinismului, când a cerut în numele Reformei religioase exterminarea fără de milă a țăranilor revoltați sub conducerea lui Thomas Müntzer (1490—1525).

Oamenii se lăsau foarte ușor amăgiți de atacurile popilor contra proprietății și contra bogaților, încât cazuri cum este cel de mai sus, se pot cita la nesfârșit. Luther deasemenea, atacă pe cei bogați și puternici, dar aceste atacuri aveau ca scop, de a modifica, de a înfrânge orgoliul celor puternici, de a-i învăța să respecte religia și pe servitorii ei.

Din moment ce însă poporul părea că ia în serios atari învățături, reformatorii religioși se întorceau contra poporului cu o furie nemaipomenită, iar poporul se încovoia sub jugul stropit cu apa sfințită și bine cuvântată a rabinilor, a popilor și a păstorilor, cari **toți** și fiecare după un chip anumit predicau supunerea către ordinea socială stabilită. Comunismul religios, bazat pe înăbușirea individului, nu ca în antichitate, în fața Statului, ci **dinaintea forțelor superioare ale omului** cari, în ultimă instanță, nu însemnau decât **expresiunea ideologică a statului inferior propriilor sale forțe**, nu putea și nu trebuia să ajungă decât la înfrângerea lui.

Trebue să avem în vedere însă, că toate aceste agitațiuni au găsit un ecou în sferele înalte ale gândirii, la o elită de scriitori și eruditi. Ele au creat o atmosferă în care au copt **Utopiile** lui Thomas Morus și ale lui Campanella, fiice legitime ale utopiei lui Platon.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL III.

Thomas Morus

I. — VIAȚA SA

Thomas Morus (sau Thomas More) s'a născut la Londra în ziua de 7 Februarie 1478. Fiu al unui judecător al băncii regelui, Morus și-a făcut primele studii la Colegiul Sf. Anton din Londra și le continuă la Oxford, unde dovedi o foarte vie inteligență. Cardinalul Morton, arhiepiscopul de Canterbury, îl luă la dânsul acasă, profetizând că Morus va ajunge într'o zi un „om remarcabil". După moda timpului, Morus compune poezii în latinește și în englezește. El se pasionă pentru Pic dela Mirandole, cel mai mare erudit din epoca sa; Morus îi scrise viața și îi traduse în versuri englezești „cele douăsprezece regule pentru a îndrepta și pentru a conduce pe un om în lupta spirituală". El se legă cu toți oamenii din Anglia, cari erau pătrunși de spiritul Renașterii. Din întreaga și strălucita falangă de oameni ai acestei epoci cari exercitară cea mai puternică influență asupra autorului **Utopiei**, fu Erasm, acest Voltaire al Renașterii, care sărac, dar muncitor pasionat, la vârsta de 18 ani ajunsese să fie cunoscut de către erudiții Europei și care avea deja dușmani literari. Fără ca să putem fixa o dată precisă, am putea spune că-i posibil ca relațiile dintre Thomas Morus și dintre Erasm, să fi început în timpul primului voiaj în Anglia a celebrului olandez, în anul 1499. Tradiția a dramatizat prima lor întâlnire. Amândoi se găseau așezați față în față

www.dacoromanica.ro

la masa lordului-primar, fără să se cunoască. In timpul dejunului ei angajară o discuție, amândoi surprinși de inteligența și promptitudinea de gândire a celuilalt. La un moment dat, Erasm ar fi zis: **„Aut tu est Morus, aut nullus"** (sau tu ești Morus, sau nimenea !). Morus ar fi răspuns: **„Aut tu es Erasmus, aut diabolus".** (sau tu ești Erasm, sau ești dracul !").

Erasm stima foarte mult pe Morus. „Unde se poate găsi — scria Erasm — un caracter mai dulce, mai seducător, mai fericit decât caracterul lui Thomas Morus ?". S'a spus de Morus: „In stilul său totdeauna pur, el râde fără a ofensa". El putea să se lase atras deadreptul în viața ușuratică a păturilor de sus, dar n'a vrut, ci a preferat o viață de muncă. Morus a trăit ca ascet. Imprejurările căsătoriei sale îi zugrăvesc caracterul. Fiind bine primit într'o familie în care se găseau două fete tinere, el remarcă pe una din ele, pe cea mai mică, pentru că aceasta era mai frumoasă decât sora-sa. Morus dori să se însoare cu ea și chiar avea de gând s'o ceară părintelui ei, care ar fi primit propunerea cu aceeași bună-voință cu care ar fi primit-o aceia al cărei obiect era această propunere, dar în momentul hotărîtor el spuse : „Oare dacă aș lua pe cea mai tânără dintre surori, n'aș supăra pe cea mai mare, care dacă are mai puține calități fizice, are însă calități de inimă și de spirit ce nu le-ar schimba pentru nimic cu calitățile surorei sale mai mici ? Cinstit și demn, pot eu oare să fac așa ?". Și fără a se mai gândi, Morus ceru și obținu mâna fetei cele mai mari.

După ce se căsători, Thomas Morus trebue să se gândească a-și crea mijloace de existență. El intră la barou, unde curând priceperea sa în afaceri, elocvența sa deosebită și convingătoare, îi asigură succesul. In câțiva ani, el cuceri atâta cinste prin desinteresarea cât și prin talentele sale, o popularitate care contribui mai întâi, ca să fie ales într'o magistratură populară și apoi, să intre în Parlament, unde glasul său se ridică puternic contra abuzului pe care regele

www.dacoromanica.ro

Enric al VII-lea, îl face de autoritatea sa, pentru a înmulți taxele și impozitele.

Nenumărate anecdote ale căror autenticitate nu-i îndoelnică ilustrează marile calități de cinste, desinteresare și de curaj aproape supraomenesc al lui Thomas Morus.

In 1504, cu prilejul căsătoriei fiicei sale, Enric al VII-lea ceru o donațiune pentru prințesă, dar în ziua discuțiunii în parlament a acestei donațiuni, regele ridică cu mult primele sale pretențiuni. Membrii Camerii Comunelor cu toate că erau contra acestui proect, se temeau să nu ofenseze pe suveran, necedând dorințelor lui, când deodată Morus rupse tăcerea supărătoare care apăsa asupra Adunării, și după propunerea sa Camerele reduseră cu trei cincimi cererea formulată de Guvern. Unul dintre șambelani se duse să comunice regelui, că a fost combătut de un om tânăr, imberb. Enric al VII-lea, nu putu să uite niciodată această intervenție îndrăzneață, lucru care sili pe Morus să se retragă câtva timp din viața publică.

Copiii săi se plângeau uneori din cauză că Morus nu profita de înalta sa situație pentru a-i căpătui mai ușor: „Lăsați-mă să dau dreptate tuturora — răspunde Morus — de aici depinde gloria voastră și mântuirea mea, nu vă fie teamă! Veți avea întotdeauna cea mai bună parte: binecuvântarea lui Dumnezeu și a oamenilor".

More asculta fără distincție pe toți acei cari îi pledau. Era de ajuns ca să fii sărac pentru a obține o justiție promptă. „Justiția mi-i așa de scumpă, zicea el, că dacă tatăl meu ar pleda contra diavolului și dacă n'ar avea dreptate, l'aș condamna fără să mai ezit".

In mai puțin de doi ani, el rezolvă toate pricinile întârziate și din cari, unele se târâgăneau de douăzeci de ani. Când își dădu demisia, lăsă totul la curent. Unul din ginerii săi care se angajă să susțină un proces numai pentru că conta pe favoarea lui More se plânse că-l pierduse: „Sunt

www.dacoromanica.ro

fiul lui Themis, răspunse acesta — şi tot aşa de orb ca şi mama mea". More cunoştea foarte bine caracterul lui Enric al VIII-lea. Când unul dintre prietenii săi îi făcea într'o zi elogiul acestui prinţ, care se plimbă timp de două ore în grădina cancelarului, cu braţul în jurul gâtului acestui favorit, More îi răspunse: „Sunt convins că este un stăpân bun, dar cu toată bunăvoinţa cu care mă onorează, dacă acest cap pe care îi place să-l desmierde, ar putea să-i câştige un castel în Franţa, nu l'ar lăsa multă vreme pe umerii mei"...

Adevărul acestei bănueli profetice n'a întârziat să se arate.

Norocul politic al lui Morus care trebui să sfârşească în mod tragic, începu dela urcarea pe tron a lui Enric VIII (1491—1547).

Acest Barbă-Albastră al Britaniei, care avea pretenţia măreţiei sufleteşti şi a profunzimei politice, care îşi închipuia că posedă o ştiinţă înaltă şi un spirit frumos, care jongla a magnificienţă şi jovialitate familiară, părea că se complace îndeosebi, conversaţiunilor solide, părerilor drepte şi inalterabilului bun umor al lui Thomas Morus, din care el făcu mai întâi un simplu raportor la Consiliul de Stat, pe urmă un consilier intim, apoi un ambasador şi apoi, în sfârşit, un casier al Coroanei şi un cancelar.

Acestea se petreceau în timpul în care atacurile lui Luther împotriva atotputerniciei papale, începură să producă o perturbare imensă în lumea creştină. Morus, care din tinereţea sa păstra o credinţă nealterată şi care considera ca funestă orice neînţelegere, ce ar fi atins unitatea credinţei religioase, Morus personal lansă contra călugărului german un rechizitoriu violent şi după cât se crede el ţinu condeiul în locul suveranului, când acesta publică în favoarea Sfântului Scaun, un manifest care aduse pentru sine şi pentru urmaşii săi, titlul de **Apărător al credinţei.**

Această comunitate de idei mări neasemuit de mult sen-

www.dacoromanica.ro

timentele favorabile ale regelui, care ridică însfârşit pe Morus la funcţiunile de mare cancelar al regatului.

Morus însă, nu primi decât cu triste presimţiri această înaltă investitură: „Pe măsură ce el se ridică în onoruri, spune unul dintre biografii săi, umilinţa lui Morus căpătă din zi în zi o tensiune mai mare. Ii era întotdeauna teamă de prosperitate, favorurile totdeauna l'au înspăimântat. Morus nu angaja în afaceri decât talentul său, rezervându-şi conştiinţa pentru Dumnezeu. In casa sa, religia se amesteca la toate lucrările, la toate plăcerile. După masă, în timpul căreia se citea vre-o carte întăritoare, şi înainte de a se face muzică, ceea ce constituia de obiceiu amuzamentul timpului de seară, Morus vorbea familiei sale despre credinţă şi recomanda să aibă în grijă sufletele lor. Timpul nu se întrebuinţa niciodată contra obiceiului epocii". (D. Nisard. Studii asupra Renaşterii).

Morus nu s'a înşelat. Amiciţia regească i-a fost fatală.

Enric al VIII-lea, soţul Caterinei de Aragon, vru să obţină dela pontificatul roman, desfacerea căsătoriei, pentru a se putea însura cu una din domnişoarele de onoare ale reginei, Ana de Boleyn, de care se îndrăgostise cu patimă. Pentru a atenua rezistenţa Sfântului Părinte la consacrarea acestui scandal, el se dădu drept cel mai înfocat şampion al credinţei, o pretinsă convingere, căreia dealtminteri el îi proba o foarte activă mărturisire, decretând şi făcând să se exercite cele mai înverşunate rigori contra celor mai mici veleităţi de dizidenţă.

Cum Papa refuză mereu de a-i împlini dorinţele, lui Enric al VIII-lea i se păru că dacă ar avea consimţământul şi sprijinul omului care prin talentele sale frumoase, prin mulţimea cunoştinţelor şi prin înaltele sale virtuţi, căpătase o reputaţie universală, cererea sa ar căpăta o mai mare întărire, dar la cel dintâi schimb de cuvinte în această chestiune, atitudinea lui Morus fu de aşa natură încât regele înţelese că orice insistenţă este zadarnică. Disimulând supă-

www.dacoromanica.ro

rarea, regele spuse marelui cancelar că-i respectă opinia; și câtva timp, ministrul integru, rămânând străin de chestiunea care pentru prinț stăpânea orice altă preocupare, putu să-și consacre activitatea, priceperea și cinstea întru îndeplinirea datoriilor însărcinării sale.

Cu toată grija ce o avea Morus de a atenua importanța rolului ce-l îndeplinea, cu atât profit pentru Stat și pentru particulari, momentul în care această situațiune trebui să ia sfârșit veni curând. Morus înțelese lucrul; din proprie inițiativă renunță la funcțiunile pe cari le depuse în mâinile regelui, care totuși fără să arate vre-o împotrivire acestei hotărîri, se prefăcu că manifestează cele mai vii regrete și nu se despărți de servitorul său decât acoperindu-l de laude pentru nobilul chip în care el a înțeles și a îndeplinit îndatoririle rangului său. După ce ocupase slujbele în cari ar fi putut să câștige cât mai mult, fără să știe, sau mai exact, fără să vrea să-și asigure beneficii mari, Morus se retrase sărac, ținând să rămână în umbră și în uitare. Dar, pe lângă că Enric al VIII-lea nu putea să uite, numărul creaturilor regale pentru cari rigidele principii ale distinsului cancelar au fost o jenă nesuferită, era foarte mare. Necazurile erau numeroase.

Regele încercă în diferite rânduri să compromită pe Morus în anumite acuzațiuni, dar cu toată puterea sa și cu tot zelul slugarnic al dușmanilor lui Morus, nu reuși. Prilejul sosi însfârșit, mai deadreptul, mai deschis...

Enric VIII obosit de rezistențele curții romane, bravând toate cenzurile, punându-se deasupra tuturor legilor, prin clerul său sfărâmă căsătoria cu Caterina de Aragon, se însură cu Ana de Boleyn, obținu dela Parlament un act prin care Anglia se desfăcu de puterea și de jurisdicțiunea Papei, și însfârșit, se declară cap al unei doctrine religioase naționale, căreia îi rândui chiar el însuși dogmele, riturile și ierarhia clericală.

Atunci Morus fu silit să presteze jurământul de supu-

www.dacoromanica.ro

nere și de credință către noua regină și să recunoască pe rege ca șef spiritual al Statului. Morus răspunse fără să ezite că, în ochii săi, a face aceasta sau a renega pe Dumnezeu tot una e și un așa sacrilegiu, nu-i în stare să comită. Atunci el fu condamnat la închisoare pe viață și întemnițat în turnul din Londra, unde scrise o mică lucrare intitulată: **Quod pro fide mors non sit fugienda** (Pentru a-ți afirma credința, nu trebue să-ți fie teamă de moarte).

Urmărit pentru crimă de înaltă trădare, Morus ascultă cetindu-i-se următorul verdict:

„Thomas Morus, fost cancelar al Angliei, dovedit vinovat de înaltă trădare pentru blamul uniunei legitime a regelui său, pentru refuzul recunoașterii supremației spirituale a acestuia și pentru complicitate în crima lui Fischer, episcop de Rochester, de curând condamnat la moarte pentru tulburarea Statului cu ajutorul unei bule pontificale, va fi tras pe leasă dela un capăt la celălalt capăt al cetății Londra până la Tyburn, pentru a fi spânzurat. Frânghia se va tăia înainte de a-i veni moartea; în starea aceasta el va fi sfâșiat de viu, pântecele său deschis, iar măruntaiele vor fi arse și împrăștiate. Părți din corpul său vor fi expuse la cele patru porți ale cetății, iar capul său va fi înfipt la podul Londrei".

Enric VIII comută totuși această pedeapsă în aceea a decapitațiunii simple. Când i se comunică lui Morus știrea aceasta, el zise: „Dumnezeu să ferească pe prietenii mei de compătimirea regelui și toată posteritatea mea de iertăciunile sale!". Exprimându-se astfel, Morus surâse cum el surâse la chestiunile cele mai înșelătoare ale judecătorilor săi și cum trebue să fi surâs până în ultimul moment.

Odată luată hotărîrea sa nestrămutată de a rămâne rece în fața celor mai teribile amenințări, ca sub sforțarea celor mai afectuoase obsesiuni, eroicul bătrân se refugiază încet în sinceritatea bunului umor, care a fost totdeauna o nuanță fermecătoare a caracterului său nobil. După cum în zilele liniștite ale primei sale tinereți, el a relevat grațiile

www.dacoromanica.ro

spiritului său prin glume maliţioase, şi acum, sub povara anilor şi sub ascuţişul săbiei, el îşi traduse stoica seninătate a sufletului prin observări cu accent de glumă, prin răspunsuri fine.

Omul grav, nu mai având de aşteptat decât o moarte tragică datorită încăpăţânării sale grave, devenise un fel de copil, care glumea pentru a alunga urâtul aşteptării.

Până în ultimul moment, regele, care de bună seamă ar fi graţiat pe Morus, dacă i-ar fi arătat o retractare, ţinea pe aproape de dânsul oameni de încredere care insistau şi cari îi argumentau. Se spune că într'o zi, fără îndoială pentru a scăpa de îndemnurile unuia dintre aceştia, zise ca trezit dintr'o meditaţie adâncă: „Fie, îmi schimb părerea !". Răspunsul fu transmis imediat stăpânului care porunci ca cineva să meargă să primească retracţiunea. Dar când omul de încredere se prezentă:

„In realitate, mi-am schimbat părerea, spuse liniştit Morus, şi iată în ce privinţă: Am, după cum vezi, barba destul de lungă. Am gândit, îndelung ce trebue să fac. Să mi-o păstrez ? N'ar fi, într'adevăr deloc cinstit ca într'o zi de ceremonie să apar înaintea poporului cu o bărbie aşa de stufoasă. Pe de altă parte, a mă rade ar însemna o atectare, şi ar însemna că reîntineresc pentru a muri: deci, chestiunea mă încurcă. Insfârşit, respectul pentru această numeroasă asistenţă, care trebue să asiste la căsătoria mea cu moartea şi la petrecerea de nuntă, a hotărît; m'am decis să trec prin mâinile bărbierului pentru ultima oară. După aceea mi-am zis: pentru ce barba mea n'ar lua parte la serbare ? Nu mă atinge ea oare destul de aproape ? Şi dacă personajul care sunt pe punctul de a-l face este puţin desagreabil, nu-i drept ca barba mea să împărtăşească pedeapsa şi durerea mea ? Sunt deci pe cale de a lăsa deoparte briciul, — iată, în ce mi-am schimbat părerea !".

Când fu condus la spânzurătoare (7 Iunie 1535), în momentul în care urca treptele eşafodului spuse ofiţerului de

www.dacoromanica.ro

poliție care prezida funebrul spectacol: „Scara asta e prost înțepenită; cine se urcă aici trebue să se sue în toată siguranța. Ar fi într'adevăr neplăcut ca să se rupă în momentul hotărîtor".

După ce ajunse pe platformă, adăugă: „Călău, prietenul meu, fă-ți datoria cu curaj! Numai bagă de seamă — te rog — că gulerul meu este foarte scurt!".

Pe urmă, ridicând barba înainte de a-și pune capul pe tăetor: „Barba asta-i nevinovăția însăși amice, cruț-o! Ea n'a comis niciodată vre-o trădare!".

Iată cum a trăit și cum a murit autorul primei **Utopii** socialiste!

II. — UTOPIA

Morus și-a scris **Utopia** (cuvânt grecesc compus, care înseamă: **Nicăeri**) la vârsta de 35 sau de 36 de ani. El văzuse atâtea lucruri și mai ales la curte și în cetate văzuse atâtea lucruri urîte! Opunând societății foarte reale din timpul său, tabloul unei societăți imaginare, el a voit totdeodată să protesteze contra nedreptății regimului care jignea adânc natura sa dreaptă și „râzând să corijeze moravurile" contimporanilor săi, și foarte probabil, să deschidă noui orizonturi pentru un viitor mai bun al omenirii. Morus întrebuință procedeul simplu și naiv al unui călător, care descrie ceea ce a văzut pe o insulă imaginară. Forțele vechii societăți sunt prea zdrobitoare pentru ca să poată prezenta o societate nouă altfel decât sub forma unui vis.

Opera lui Morus se împarte în două cărți. In prima carte autorul explică cum a fost instruit despre întocmirile din insula Utopia și în cartea a doua, prin mijlocirea unui personagiu convențional, el arată cum se prezintă starea de lucruri de-acolo.

...Insula Utopia are cinci sute de mii de pași jur împrejur. Partea cea mai largă a insulei este spre mijloc. Are în diametru 200.000 de pași; această întindere se menține

www.dacoromanica.ro

pe o bună parte a lungimii terenului, pe urmă lărgirea insulei se reduce pe nesimțite, iar la extremități, ea se termină în vârfuri ascuțite astfel că la intrare, insula prezintă forma unei semi-lume.

...După cum arată istoria Utopienilor și, judecând chiar după situația ținutului, înțelegi că altă dată, aici nu era o insulă. Utopus care fu cuceritorul acestei insule, îi dădu numele său, în loc să-i lase numirea de Abraxas ce o avea. Acest Utopus trece drept întemeetorul Republicei.

El fu primul om care civiliză pe locuitorii insulei și le dădu o formă de guvernământ superioară tuturor acelora pe cari le cunoaștem. Acest cuceritor legislator se făcu, aproape fără împotrivire, stăpânul ținutului, și în același timp luă măsuri să se taie o limbă de pământ ca de 15.000 de pași, care lega insula de continent.

Pentru a nu da prilej locuitorilor să creadă că prin aceste lucrări, el vrea să-i umilească, puse pe soldații săi să muncească deavalma.

...Pe toată suprafața insulei să tot fie 54 de orașe, cari atât cât permitea situațiunea terenului pe care erau clădite, aveau aceeași formă și aceeași expoziție. **Locuitorii acestor orașe vorbeau aceeași limbă, aveau aceleași obiceiuri și erau sub stăpânirea acelorași legi.**

Cele mai apropiate din aceste cetăți sunt la o distanță de douăzeci și patru de leghe, cele mai depărtate, unele de altele, nu sunt decât la o cale de o zi cu piciorul. In fiecare an, cetățenii trimit la Anaurata, câte trei bărbați deopotrivă de respectabili prin vârsta și prin experiența lor, pentru a se ocupa de afacerile cari privesc insula în general. Anaurata este capitala țării, pentru că fiind așezată în centru, deputații tuturor cetăților pot veni aici cu aceeași ușurință. Impărțirea pământurilor de lucru s'a făcut cu o proporție așa de exactă încât teritoriul fiecărui oraș cuprinde cel puțin 20.000 pași în circomferință.

www.dacoromanica.ro

Unele orașe și anume acelea cari sunt mai depărtate unele de altele, au însă mai mult teren.

Fiecare cetate, mulțumită cu suprafața de pământ ce i s'a dat, **nu căuta să o depășească** în nici într'un caz. Această moderațiune fericită rezultă din faptul că locuitorii dela țară se socot mai puțin stăpâni proprietari decât simpli arendași. Fiecare proprietate își are conacul ei plăcut, așezat și înzestrat cu toate instrumentele necesare lucrărilor agricole. Aceste case țărănești sunt locuite de către cetățeni cari vin să le locuiască rând pe rând.

O familie care s'a stabilit la țară trebue să fie compusă din cel puțin 40 de persoane, din cari jumătate să fie bărbați și jumătate femei, cum și **doi sclavi.** Un bătrân și o matroană (mama familiei) sunt capii familiei și o guvernează. Pentru trei sute de locuințe ca acestea, funcționează un inspector general care este însărcinat cu direcția lor. Din aceste 40 de persoane cari compun fiecare grup familiar, 20 se întorc în fiecare an la oraș, după ce a terminat ucenicia de **agricultor** care este de doi ani; orașul trimite în locul lor alți douăzeci.

...Cine a văzut unul din aceste orașe poate să spună întru câtva că cunoaște pe toate, căci nu se deosebesc între ele decât în ce privește configurația terenului pe care sunt așezate. Fiecare casă are grădina ei. Toate aceste grădini la un loc, parcă nu formează decât una singură care se întinde dealungul fiecărei străzi și care de cealaltă parte se mărginește cu o stradă paralelă. Orice casă are două porți: una care dă în grădină și cealaltă care dă în stradă. Pentru a deschide porțile acestea cu două uși este deajuns să le împingi; de închis, se închid singure. Astfel, fiecare poate să intre înăuntru când poftește, și cum oamenii cari locuesc aceste case **n'au nimic care să le aparțină în particular**, n'au nevoe nici de zăvoare, nici de broaște pentru a se feri de hoți. **La fiecare zece ani se face o mutare generală.** Fiecare familie cedează casa pe care o ocupă pentru a lua pe aceea

www.dacoromanica.ro

pe care i-o dă soarta. Grădinile sunt singurele lucrări cărora Utopienii sunt cu deosebire ataşaţi şi pentru cari ei au cea mai mare grijă.

In grădini ei cultivă cu aceleaşi şanse de reuşită, plante, copăcei, flori şi viţă de vie. Nicăeri nu se pot vedea livezi mai fertile şi mai vesele. Plăcerea de a avea pentru proprie satisfacţie o grădină superbă, nu-i singurul motiv care determină pe fiecare târgoveţ să îngrijească de grădina care i s'a dat, ci mai ales o emulaţiune pe cât de paşnică pe atât de utilă între toţi cetăţenii, care îi face să-şi îndoiască puterile pentru a se întrece unii pe alţii în cultivarea şi întreţinerea acestor livezi minunate.

...In fruntea fiecărei grupări de treizeci de familii, se află un magistrat pe care îl aleg în fiecare an. După vechea limbă a ţării, el se chiamă syphograntе, iar după vorbirea modernă, philarc (şef de trib). Un director, odinioară numit tranibore şi căruia astăzi i se zice protophilarc (cel dintâi philarc), are sub ordinele sale zece syphograntі şi 300 familii din districtul respectiv. In sfârşit, syphograntii care în total compun un corp de 2ţ0 de magistraţi, au un preşedinte pe care îl aleg singuri şi iată cum: oraşul fiind împărţit în patru cartiere, locuitorii fiecărui cartier pun ochii pe un cetăţean pe care îl aleg şi îl prezintă Senatului. Din aceste patru persoane astfel alese, syphograntii aleg una care să îndeplinească oficiul de prezident. Alegerea se face prin scrutin, după ce votanţii s'au angajat prin jurământ să aleagă pe acela care va fi mai vrednic.

Cu toate că locul prinţului sau al preşedintelui este pe viaţă, el este destituit imediat ce se presupune că ar vrea să introducă despotismul. Funcţiunea **traniborilor** este anuală. Când ei îşi fac slujba spre toată mulţumirea poporului, sunt menţinuţi în funcţie. Orice alte oficii publice nu pot fi încredinţate nimănui decât pe timp de un an.

La fiecare trei zile, traniborii ţin sfat cu prinţul şi dacă nevoia cere, consiliile se pot convoca mai des. In acest con-

www.dacoromanica.ro

siliu se discută asupra treburilor Statului, cum și asupra afacerilor particulare. Afacerile particulare cari de regulă, sunt foarte puține se judecă cu cea mai mare atențiune.

Rând pe rând, doi syphograntî au dreptul de a lua parte la ședințele Consiliului, unde nu se poate hotărî nimic asupra treburilor Republicii, fără ca moțiunea să nu fi fost discutată și admisă în plin Senat, cu trei zile mai înainte. Afară de această augustă Adunare sau de aceea a Statelor generale, **oricine încearcă să se pronunțe asupra chestiunilor relative la administrație, ar comite o crimă.**

III. — VIAȚA UTOPIENILOR

Ca și la noi, ziua se împarte în douăzeci și patru de ore. Niciodată **nu se lucrează mai multe decât șase ore,** din cari trei înainte de amiază. După dejun, muncitorul are două ore de odihnă. Celelalte trei ore de lucru se isprăvesc prin masa de seară. Pe la ceasurile opt, oamenii se pregătesc de somn și dorm opt ore, ceea ce înseamnă că trebue să se scoale dimineața la ora patru. Este îngăduit oricărui meseriaș de a-și întrebuința după plac timpul dintre orele de lucru, repaos și somn. Departe ca ei să caute să profite cu sete de acest timp liber pentru a se arunca în desfrâu și beție; ei își întrebuințează timpul în jocuri inocente și instructive, o parte din lucrători se ocupă cu studierea artelor. Nu se admite decât **numai persoanelor alese de stăpânire** ca să învețe științele înalte, să asiste la prelegerile publice cari se țin în fiecare zi înainte de răsăritul soarelui. Cu toate astea, colegiile sunt pline de o mulțime de auditori de ambele sexe, dornici să asculte cursuri asupra materiilor ce interesează mai mult gustul lor dominant.

Șase ore de lucru, ajunge oare să furnizeze Utopienilor tot ceea ce este neapărat trebuincios sau tot ceea ce este plăcere utilă în viață? Nu numai că nu le lipsește nimic, dar ei au tot ce le trebue, chiar peste măsura nevoilor.

www.dacoromanica.ro

Pentru a vă convinge de posibilitatea acestui lucru, spune eroul Utopiei, băgați de seamă, vă rog, la marea parte a poporului care trândăvește la celelalte națiuni.

Mai întâi femeile compun o jumătate din lume, dar în țările în cari ele muncesc, bărbații născuți lași și leneși, își trec toată viața într'o letargie rușinoasă.

Unde mai puneți la socoteală numărul popilor și al călugărilor: Ce mai de oameni trândavi! La aceștia, mai adăugați pe bogați, pe proprietarii de moșii, pe gentilomi și pe seniori. Indeosebi, nu uitați numeroasa lor slugărime, aceste regimente de oameni răi, de vagabonzi și de ticăloși cari îi înconjură fără răgaz și cari se țin după ei la tot pasul; socotiți, în sfârșit, legiunile formidabile de cerșetori, de oameni, cari pentru a trăi fără a munci, se fac bolnavi, simulează pe infirmii și pe neputincioșii, cu toate că sunt groși și grași, tot atât de sdraveni ca dvs. și ca mine. După socotelile ce le-am făcut și le-am desbătut, veți înțelege că, în țara noastră numărul meseriașilor și al lucrătorilor este cu mult mai mare decât vi l'ați închipuit la început.

Altă observație. Câți dintre acești lucrători sau meseriași nu exercită meserii foarte puțin necesare societății? Moralmente, este însă peste putință ca aceste arte profane, ca aceste îndeletniciri corupătoare și ciumate, să nu fie din belșug într'un Stat în care se cumpără industria și în care puterea geniului este forțată să se vândă pentru bani. Dacă toți indivizii cari se îndeletnicesc cu meserii inutile, dacă toți leneșii din cari unul singur consumă munca a doi lucrători, dacă toți oamenii de lux și prețioși s'ar deprinde să exercite numai profesiunile indispensabile, înțelegeți foarte ușor cât de puțin timp le-ar trebui pentru ca să ne dea tot ceea ce ni-ar pretinde nevoile, confortul și chiar plăcerile cinstite și naturale.

IV. — ADMINISTRAȚIA UTOPIEI

Orașul este populat cu numeroase familii, compuse din toate rubedeniile de diferite ramuri. Din moment ce o fată se mărită, trece în familia soțului ei; băeții și nepoții rămân în propria lor familie și datoresc șefului familiei o supunere necondiționată. In cazul în care din cauza vârstei înaintate

www.dacoromanica.ro

judecata acestuia ar slăbi, în fruntea casei va trece acel membru din familie care va fi mai de aproape înrudit și care va fi mai în vârstă. Fiecare oraș cuprinde 6.000 de familii, fără a se socoti familiile magistraților. Pentru ca numărul locuitorilor să fie întotdeauna același, s'a făcut regulamentul următor: fiecare familie nu poate avea nici mai puțini de 10, nici mai mult de 16 persoane adulte. De oarece ar fi greu să se fixeze numărul indivizilor sub vârsta pubertății, legiuitorul nu s'a mai ocupat de această chestie. Regulamentul asupra numărului adulților se obsearvă cu atâta strictețe, că se adaogă la familiile care au mai puțin, numărul în plus găsit la altele. Măcelăriile, halele de pește și de păsări sunt afară din oraș, pe țărmurile râului. S'a ales vecinătatea apelor pentru a asigura acestor locuri, curățenia care le este așa de necesară și fără de care n'ar fi decât niște cloace infecte.

Numai sclavii pot exercita meseria de măcelari. Cu drept cuvânt legiuitorul s'a temut ca cetățenii, obișnuindu-se să gâtue animalele și să le ucidă, ar pierde puțin câte puțin din acea fericită sensibilitate, din acea blândețe naturală, calități așa de scumpe, așa de prețioase tuturor inimilor bine născute. In ce privește așezarea abatoarelor, fixându-le afară de raza orașului, s'a mai avut în vedere ca să se previnâ bolile epidemice pe cari le pricinuește exalațiunile cari infectează pretutindeni aerul. In fiecare stradă sunt construite mai multe hoteluri mari, purtând fiecare câte un nume deosebit și fiind zidite la o distanță egală unele de altele.

Syphogranții își au locuințele lor în aceste clădiri mai agreabile. De fiecare parte a hotelurilor sunt așezate, jumătate câte jumătate, casele celor treizeci de familii cari sunt sub direcția syphogranților. La vremea mesei, aceste familii se duc în vasta sală de mâncare din hotelul syphograntului unde mănâncă în comun. La o oră anumită economii acestor hoteluri, se duc în piețe și în hale, și după lista persoanelor ce au de servit, li se împarte proviziunile necesare hranei. Ingrijirea bolnavilor face obiectul unei preocupări particulare

www.dacoromanica.ro

din partea magistraților; bolnavii sunt tratați în patru spitale publice, situate în apropierea porților orașului. Aceste edificii sunt așa de mari încât par niște târgușoare. Oricare ar fi numărul bolnavilor, magistrații țin ca ei să fie bine îngrijiți, și veghează mai ales ca să nu se permită ca oamenii internați pentru maladii accidentale să zacă laolaltă cu bolnavii contagioși; farmacia fiecărui spital este cât se poate de bine asortată; îngrijitorii bolnavilor sunt aleși dintre persoanele cele mai devotate și doctorii dintre cei mai pricepuți.

..Prânzul ține mai puțin decât masa de seară. Se crede că, încărcând la dejun stomacul cu mâncare, corpul, copleșit de funcțiunile grele ale digestiei, pierde forțele necesare pentru lucru; seara însă, se poate îndestula pofta de mâncare, fără inconvenient, pentru că în acțiunea corpului în timpul nopții și somnului sunt două excelente digestive. In timpul mesei de seară, se cântă simfonii diferite și desertu-rile sunt alese. Se aprind vaze cu parfumuri și în interiorul sălii se răspândesc miresme suave, în sfârșit, nu se uită nimic din ceea ce ar putea să placă mesenilor, căci Utopienii noștri au ca deviză că **orice voluptate care n'are consecințe primejdioase este legitimă și permisă.**

V. — FILOZOFIA ȘI RELIGIA

Obiectul cel mai nobil și cel mai interesant al tuturor întrebărilor ce și le pun Utopienii și al tuturor cercetărilor, este de a ști în ce constă adevărata fericire a omului, dacă ea rezultă dintr'un singur sau din mai multe lucruri. In privința aceasta, majoritatea utopienilor, admit sistemul lui Epicur: ei își închipue că, dacă voluptatea nu este singurul element care să dea pe deantregul fericirea, nu-i mai puțin adevărat, că voluptatea contribue într'o foarte mare măsură la procurarea fericirii. Ceea ce, fără îndoială, ne uimește, este că utopienii își reazimă chiar pe religie, așa de tristă și de severă cum este ea, o morală foarte dulce și foarte

www.dacoromanica.ro

ușoară. Ei nu mai vorbesc despre binele suveran al omului, invocând ajutorul religiei, ci trag consecințele chiar din principii. Utopienii amestecă maximele cu raționamentele filozofiei și cred că fără concursul lor reciproc, ei se trudesc tot timpul vieții în cercetări zadarnice pentru a găsi fericirea.

Cele două dogme principale ale Utopienilor sunt: sufletul este nemuritor, Dumnezeu în voința nestrămutată a bunătății sale, a făcut pe om capabil de fericire; este o viață viitoare în care viținl va fi pedepsit și virtutea recompensată. Deși numai religia stabilește și arată normele acestei credințe, Utopienii socot că virtutea-i deajuns pentru a ne determina să adoptăm articolele credinței și pentru a crede în ele. Dacă aceste puncte fundamentale n'ar fi niște adevăruri așa de incontestabile, dacă moartea smulgându-ne dintre cei vii, ar face să dispară toată ființa noastră, n'ar mai exista un om cât de mărginit care să n'aibă încă atâta spirit pentru a simți că, în interesul său ar fi de a săvârși chiar crimele cele mai grozave, dacă prin atari mijloace ar putea să capete fericirea vieții actuale. Și atunci, ai vedea pe om turmentat continuu de setea plăcerilor, toți cu râvnă egală s'ar ține numai după plăceri și nu s'ar da într'o parte să aleagă pe cele mai rafinate, pe cele mai plăcute, pe acelea scutite de orice durere, sau cari nu urmează decât calea desfătărilor.

Utopienii nu întrebuințează ca sclavi decât prizonierii de războiu pe cari îi iau ei singuri, iar pe copiii acestor nenorociți nu-i mai țin în condițiunea în cari au trăit părinții lor. Utopienii nu vor să întrebuințeze ca sclavi pe niște simpli vecini. „Mă întrebați asupra cui cade vina și infamia servituții ?" — Numai asupra crimei și a ticăloșiei !". Utopienii cumpără dela alte națiuni pe toți aceea cari prin crimele lor au meritat moartea la care sunt condamnați. Iată din cine sunt recrutați, în cea mai mare parte, sclavii Utopienilor ! Insula lor nu poate da decât un număr restrâns de sclavi. Pe un preț de nimic, și adesea pe nimic ei întrebuințează sclavi numai pe degradați ca aceștia. Ferecați tot-

www.dacoromanica.ro

deauna în lanțuri, sclavii sunt utilizați la lucrările publice. Trebue să menționăm că Utopienii tratează ca sclavii lor compatrioți cu mai multă asprime decât pe cei străini, pentru că socotesc că decăderea lor este mai puțin vrednică de milă, de oarece buna educație ce li s'a dat, exemplele de virtute ce au avut sub ochi în tot momentul, n'au putut să le îndrepte firea lor vițioasă și să le inspire oroarea crimei.

In afară de sclavii aceștia, Utopienii mai au alt soiu de sclavi; oamenii care fiind constrânși să-și câștige pâinea prin sudoarea frunții lor, vin în Insula Utopiei, fiind că știu că locuitorii ei apreciatori drepți ai trudei și ai timpului altuia, plătesc cinstit pe ziuașii săraci pe cari îi întrebuințează. Utopienii se poartă cât se poate de blând față de acești oameni; când li se îndoesc salariile, se are în vedere natura și starea lor de oameni obișnuiți cu munca; pe lângă aceasta, ei se bucură de dreptul burgheziei și de toate privilegiile celorlalți cetățeni. Dacă acești sclavi vor să se întoarcă în patria lor, ceea ce se întâmplă foarte rar, nu-i oprește nimeni, ba mai mult, nu-i lasă să plece cu mâinile goale.

Poporul disprețuește războiul, căci el vede cu desgust, că dintre toate animalele, omul își face o glorie că el singur a moștenit rațiunea, și că totdeodată este individul cel mai pornit și cel mai înfuriat contra speței căreia aparține și care dintr'o artă, ce s'ar părea că nu poate fi exercitată decât de urși, de tigri și de pantere, el își face o pasiune atotstăpânitoare.

Această glorie funestă, această glorie pe care n'o poți câștiga decât prin foc și fier, această glorie care este idolul tuturor popoarelor, în loc de a li se părea o pasiune nobilă și sublimă, vrednică de elogiile faimoase ce i se fac, **curând n'o să însemne decât un delir brutal și o cruzime abominabilă**. Cu toată ura înverșunată pe care Utopienii o au contra armelor, ei nu renunță însă a le exercita. In zile anumite se dau lecțiuni publice de tactică, la cari sunt obligați să asiste nu numai toți bărbații, ci și **femeile**, pentru că într'un caz de

www.dacoromanica.ro

primejdie, ele să poată da cu pricepere o mână de ajutor la salvarea patriei. Cu toate că poporul acesta caută prin toate mijloacele ca să nu facă războaie, **el nu ia armele decât în ultima extremitate**, fie spre a se păzi de o invazie și pentru a-și apăra granițele, fie pentru a alunga pe inamicii din țările aliaților buni și credincioși, fie în sfârșit, pentru a scăpa de jugul tiraniei pe unii din vecinii cari le-ar cere ajutorul.

In insulă, nu numai că sunt îngăduite felurite religii, dar **fiecare oraș are religia sa deosebită.** Unii se roagă la soare, alții la lună, unii adoră o planetă, alții se închină la anumite stele pe cari și le-au ales. Majoritatea înțeleaptă a poporului nu admite decât o singură divinitate, eternă, imensă, de nepătruns, ale cărei însușiri sunt tot așa de infinite ca puterea și ca gloria. Natura acestei divinități n'are nici o legătură cu nimic din ceea ce cade sub simțuri; prin tărie, mai cu seamă prin esență, ea este răspândită în întreg universul. Oamenii cari adoră această ființă suverană, spun că-i singurul autor al tuturor lucrurilor. Dumnezeu singur, deapururi înconjurat de glorie, nu este supus nici unei schimbări.

Thomas Morus își închee lucrarea printr'o aprobare foarte rezervată a regimului utopist:

Nu pot să admit în întregime planul ce ni l'a făcut omul acesta, pe atât de judicios pe cât este deprins în afacerile politice ale celui mai bun guvernământ posibil; trebue să spun numai că planul său conține o seamă de vederi foarte folositoare și un număr de instituțiuni foarte înțelepte. Culmea fericirii ar fi să le putem adopta, dar o repet, din nenorocire nu ne rămâne decât să formulăm făgăduieli neputincioase pentru rândurile acestea.

Kautsky, reprezentantul cel mai autorizat al marxismului, în monografia sa asupra lui Thomas Morus, își rezumă astfel părerile asupra marelui nostru utopist:

„A fost un om al timpului său; nu putea să depășească

www.dacoromanica.ro

vremea, dar grație geniului și instinctului său, el a prevăzut problemele cari pe atunci de abia se iveau. Socialismul său este un amestec de elemente moderne și din elemente cari au fost în alte vremi, dar el nu-i reacționar nici un moment. Nu cere întoarcerea la feudalism, cu toate că pentru a-și rezolva problema, n'avea la îndemână decât mijloacele epocii feudale". La aceste aprecieri juste ale lui Kautsky, putem adăuga că Morus fu deasemenea modern prin stilul său. James Mackintosh îi zise: „întemeetorul prozei englezești".

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IV.

Campanella

Epoca profundelor transformări sociale, politice şi religioase din veacul XVI-lea, a produs un alt mare utopist, pe Thomas Campanella, care a avut ca şi Morus aceeaşi soartă tragică. Ca şi el, Campanella a fost un martir, ca şi el se apropie de Platon. Ca şi Morus, nu îndrăzneşte să creadă în posibilitatea unei realizări imediate, şi-şi plasează Utopia, ca să zicem aşa, în afară de orice realitate, **nicăeri**...

I. — VIAŢA ŞI OPERA LUI CAMPPANELLA

Campanella s'a născut la 5 Septembrie 1568, la Stilo, orăşel în Calabria. Incă din copilărie, Campanella a dovedit un spirit viu. In copilărie el învăţă cu o uşurinţă uimitoare ceea ce alţii învăţau deobiceiu în anii tinereţii. După cum însuşi Campanella mărturiseşte, la vârsta de 13 ani, cunoştea gramatica şi versificaţia, încât compunea discursuri în proză sau în versuri asupra oricărui subiect ce i s'ar fi dat. La 14 ani, tatăl său a vrut să-l trimeată să studieze la Neapole, la o rudă a sa: Iulius Campanella, jurist, dar auzind pe un elocvent predicator al ordinului Sf. Dominic, el se hotărî să intre în ordinul acesta care dase pe sf. Thomas (1226—1274) şi pe Albert cel Mare (1193—1280). Tot din acest ordin călugăresc ieşise Giordano Bruno (1550—1600) şi Savonarola (1452—1498).

www.dacoromanica.ro

Campanella, urmându-şi studiile şi nemulţumit de ceea ce învăţa, căzu într'o aşa stare de scepticism, încât în Poetica sa, nu-i venea să creadă că în lume a existat sau nu, un Carol cel Mare. Atunci se hotărî să „studieze toate operele lui Platon, ale lui Pliniu, Galien, ale stoicienilor din şcoala lui Democrit (secolul V în. de Crist.) şi îndeosebi, cărţile lui Telesio (1509—1588), pentru ca să poată compara aceste scrieri cu marea carte a Naturii şi pentru ca să verifice dacă copiile sunt reproduse exact după autograful autentic". Din vremea aceia, după pilda lui Telesio, Campanella devine adversar al învăţăturilor lui Aristot, a cărui autoritatea în şcoli era tot atât de însemnată ca şi autoritatea Evangheliei. La vârsta de 22 de ani, el îşi publică prima lucrare ce fu îndreptată contra lui Aristot.

Ardoarea cu care Campanella combătu doctrinele peripateticiene, entuziasmul său pentru ideile noui şi fără îndoială, succesele lui în controverse, îi atrase duşmani înverşunaţi. Unul dintre foştii săi profesori, doborît de Campanella într'o luptă publică, îl acuză de magie. Se bănuia că ştia tot şi că nu învăţase nimic, iar acelora cari îl întrebau dacă nu cumva era stăpânit de diavol, ca să fie aşa de învăţat, fără să fi studiat, Campanella răspundea : „Eu am consumat mult mai mult untdelemn, decât voi aţi consumat vin".

Nevoit să părăsească Neapolul pentru a scăpa de persecuţiile ce i se făceau, aprigul filozof cutreeră toată Italia, apoi se retrase în locul său natal. Negreşit că retragerea asta nu fu o retragere de bună voe, căci Campanella fu un element de dezordine şi de scandal chiar şi la Roma; i se impune să se rertagă la un schit dela Stilo şi să nu mai iasă de acolo. Nu era însă uşor să fie ţinut în neactivitate un spirit aşa de impulsiv şi de neliniştit în care fermenta deja proectul unei reforme morale şi religioase ce plănuia să o pună în practică.

In retragerea aceasta, Campanella urzi o conspiraţie.

www.dacoromanica.ro

El răscoli Calabria, vorbind despre libertate și despre republică. Petru Giannonne spune că Campanella „ajunsese până în a pretinde să se reformeze regatele și monarhiile și a se da legi și noui sisteme pentru guvernarea societății".

Pentru a izbuti să-și pună planul în executare, el începu mai întâi să convertească la ideile sale pe călugării din mânăstirea în care i se impuse să stea și pe cari, îi convinse că astrele, al căror mers îl cunoștea foarte bine, arătau că spre anul 1600, se vor întâmpla revoluții, schimbări de state, mai ales în regatul Neapolului și al Calabriei, că trebuia deci să se facă pregătiri, să se adune oameni înarmați și că în ce-l privea, se simte cu destul curaj ca să scuture țara de tirania regilor și a miniștrilor Spanioli, strigând **libertate** și alcătuind un guvern republican fericit. Pentru executarea acestor isprăvi mari trebuiau, zicea Campanella, două mijloace: **graiu** și **arme.** Cu primul mijloc, trebuia predicată **libertatea** împotriva tiraniei prinților și prelaților, pentru ca poporul să se poată scutura de jugul lor. In ce privește resursa **armelor**, el se bizuia pe banditii și exilații din Calabria. Poporul trebuia să se alăture de mișcare, să sfărâme pușcăriile, să pună pe foc toate procedurile contra criminalilor și să li se redea libertatea pentru a putea fi înrolați în revoluție. Imprejurările pentru executarea acestui plan erau foarte prielnice: provincia era pe atunci plină de condamnați la surghin și peste popor apăsau contribuțiuni excesive. Totul găsindu-se astfel dispus pentru sgomot și pentru revoltă, la proectul lui Campanella se asociară nu numai călugării, ci și alte diferite persoane din Stilo și din împrejurimi.

După ce răspândi în chipul acesta primele începuturi ale rebeliunii, îndrăznețul dominican recurse la unul dintre confrații săi, părintele Denis-Ponzio de Nicastro, care se însărcină să întindă același spirit de revoltă în Catanzaro, achitându-se de această misiune cu destul zel și elocvență.

In cuvântările de laudă pe cari părintele Denis le făcea

www.dacoromanica.ro

fratelui său Campanella, care după părerea lui era **trimisul lui Dumnezeu**, spunea că trebue să se întâmple mari revoluțiuni, că nimeni nu trebuia să lase acest prilej favorabil pentru a câștiga **libertatea**, că a sunat ceasul în care poporul trebue să se scape în sfârșit de **vexațiunile miniștrilor regelui, cari vânzând pe bani sângele omenesc, ucid pe cetățenii săraci și slabi.**

Campanella și tovarășul său găsiră în ordinele religioase sufletele cele mai înfocate pentru a-i urma în aceste proecte. Numai în mânăstirea Dominicanilor din Pizzoli se socoteau peste 25 de călugări, cari atrăsese de partea lor un mare număr de surghiuniți. Contagiunea revoluționară se întinse chiar asupra provinciei din vecinătate.

In mișcare au fost implicați peste 300 de călugări, negustori, dominicani și cordelieri. Două sute de predicatori trebuiau să pătrundă în massele populare în scop de a le inspira spiritul de răzvrătire. Mai mult, câțiva episcopi ajutară pe sub ascuns această imensă conjurație. Printre martori, au fost citați episcopii de Nicastro, de Girace, de Melito și de Oppido, cum și câțiva baroni napolitani. Dar nici armele nu lipseau lui Campanella și complicilor săi.

Afară de sprijinul pe care ei contau să-l aibă în castel, 1800 de surghiuniți erau gata să se lupte pentru reușita mișcării, să omoare pe toți aceia cari s'ar fi opus planurilor, de a face regulamente noui, de **a arde vechile cărți**, printre cari nu se uitau filozofii pe cari îi atacase Campanella. Orășelul Stilo urma să fie capitala **Republicii,** iar părintele Tomas Campanella, proclamat **Mesia**, titlu cu care dealtfel, îl și numeau câțiva dintre conjurații săi. Ei mai nădăjduiau ca flota turcească, care ancorase pe atunci în apele dela Guardavalle, n'așteaptă decât să i se ceară ajutorul. Pentru siguranță, Campanella plasă printre marinari oameni cari pândeau și cari oridecâteori treceau pe vre-o corabie turcă, îi informa despre hotărîrea lor și le cereau să fie gata de ajutor. Revoluția trebuia să se întâmple în 1599, dar și conspirația

www.dacoromanica.ro

asta avortă ca atâtea alte conspirații: doi dintre conjurați trădară cauza și o denunțară.

Contele de Lenos, pe atunci vice-rege al Neapolului, avertizat din timp, răsturnă complotul și sub pretextul de a apăra coastele împotriva invaziunei turcilor, trimise o armată sub comanda lui Carol Spinelli, cu ordin de a pune mâna pe conjurați și de a-i ridica. Acei care nu aveau nici o pază fură arestați fără greutate, ba la interogatoriile ce li se luară, ei numiră și pe alți complici. Toți fură conduși la Neapole pe patru corăbii și pentru a da un exemplu, vice-regele porunci să fie sfâșiați de vii chiar pe galere. Conjurații aduși pe alte patru galere fură spânzurați de catarguri. Părintele Denis fu prins deghizat în haine de mirean, iar capul conspirației, Tomas Campanella fu descoperit în coliba în care se refugiase și condus cu alți călugări și popi în închisorile castelului și condamnat la recluziune pentru toată viața.

Campanella a trebuit să suporte în închisoare torturi grozave. El fu svârlit succesiv în **patruzeci** de închisori, îngropat în adâncurile temniței și de **șapte ori**, silit să răspundă la interogator. Cel din urmă supliciu ținu 48 de ore și iată cum îl descrie chiar Campanella:

Legat în frânghii cari îmi strângeau oasele, am fost spânzurat de un cui cu mâinile răsucite înapoi, în așa chip că atunci când încercam să mă susțin în aer prin brațele mele astfel întoarse, simțeam dureri nemaipomenite în mâini, în umeri și în gât; dacă, dimpotrivă, cedam greutății corpului, frânghia în care eram strâns îmi smulgea carnea de pe mine, pricinuindu-mi o mare vărsare de sânge. După 40 de ore, crezându-mă mort, s'a pus capăt chinurilor. Unii dintre spectatorii cari asistau la torturile mele, mă înjurau și pentru a-mi înteți durerile, agitau frânghia de care eram spânzurat, alții îmi lăudau pe șoptite curajul. Nimic nu m'a făcut să-mi pierd cumpătul și nimeni nu mi-a putut smulge un cuvânt.

www.dacoromanica.ro

Un scriitor foarte puțin favorabil lui Campanella, căci îl tratează de „mișel infam și de cea mai scelerată dintre bipede", afirmă că în închisoare Campanella suporta cele mai grozave torturi, cu o tărie mai mult decât spartană.

După ce și-a expiat astfel, prin chinuri grozave, păcatul ce a săvârșit, pentru că a vrut să scoată pe oameni din decădere și din mizerie, Campanella văzu însfârșit cum înverșunarea dușmanilor săi slăbește puțin câte puțin. Paul V și o seamă de alte persoane cu vază, mijlociră la Curtea spaniolă în favoarea sa; încercările lor fură însă, zadarnice. Papa Urban VIII isbuti în fine, să-l scoată din mâinile Spaniolilor, sub pretext că în operele sale, Campanella, atacând biserica romană, trebuia să se prezinte la Roma, înaintea tribunalului inchiziției spre a-și da seama de credința sa. Campanella fu deci, scos din închisoarea în care își pierdu 21 de ani din viață, și la 15 Mai 1626 fu adus la Roma, unde semnele de afecțiune din partea Papei, libertatea de care se bucura prizonierul, reaprinseră ura Spaniolilor, cari se hotărîră să-l ridice și să-l aducă din nou la Neapole. Pentru a scăpa de urmărire, Campanella s'a refugiat la ambasadorul Franței, care îi înlesni să părăsească Roma. Campanella se îmbarcă pentru Marsilia, unde ajunse în 1634. El găsi aci prieteni buni cari îl ajutară să meargă la Paris.

Campanella se retrase la mânăstirea Jacobinilor din strada Saint-Honoré, unde muri la 21 Mai 1639, în al 71-lea an al vieții sale.

II. — CETATEA SOARELUI

Campanella fu un spirit universal. Activitatea sa intelectuală s'a exercitat asupra tuturor ramurilor științifice din epoca în care a trăit: gramatică, logică, retorică, poetică, metafizică, teologie, filozofia naturii, medicină, morală, economie, etc. Pe noi ne interesează numai ca reformator social. Campanella și-a expus ideile politice și sociale în **Cetatea**

www.dacoromanica.ro

Soarelui (scrisă în latinește și publicată la Paris în 1637), sub formă de dialoguri. Comandantul unui vas genovez își povestește întâmplările voiajului. După ce a străbătut întreg pământul, el ajunse în insula **Tapobran** unde descoperi următoarele:

Șeful suprem al Solarienilor este un preot, care în limba lor se chiamă „Sol" (Soare) și care în graiul nostru l-am putea numi **Metafizicianul.** El are o putere **absolută**, fie temporală, fie spirituală. Deciziunile sale regulează irevocabil toate trebuințele și închee toate discuțiunile. El este asistat de trei sfetnici: **Pon, Sin** și **Mor**, numiri cari echivalează în limba noastră cuvintelor: **Putere, Înțelepciune, Iubire.**

Atribuțiunile **Puterii** sunt: declarațiunile de război, tratatele de pace, tot ce-i privitor la apărare ca și la atac. **Puterea** are autoritatea supremă în chestiunile de război, fără a fi însă deasupra **Soarelui. Puterea** trebue să conducă în persoană pe ofițeri și pe soldați, trebue să supravegheze aprovizionările, fortificațiile, lucrările de asediu, fabricarea armelor și a mașinilor de război, în sfârșit, toate întreprinderile în legătură cu arta militară.

Direcțiunea artelor libere și mecanice, toate științele, sunt încredințate **Înțelepciunii.**

De ea depinde disciplina școlilor. Toți profesorii și toți savanții sunt subordonați **Înțelepciunii**, și cât timp vor fi științe, ea va avea la ordine funcționari speciali. Astrologii, cosmografii, fizicienii, oamenii politici și moraliștii, vor forma elita acestor slujbași. Toate științele cu care se ocupă acești magistrați sunt rezumate într'un singur volum cu titlul **Înțelepciunea**, volum din care se fac citiri poporului, după ritul pitagorician.

Toate zidurile dinlăuntrul și din afara Cetății Soarelui sunt acoperite de sus în jos cu zugrăveli frumoase, executate după indicațiunile triumvirului care se cheamă **Înțelepciune**, picturi cari prezintă **într'o ordine minunată toate științele.** Pe zidurile exterioare ale templului și pe draperiile ce se

www.dacoromanica.ro

coboară în timpul cuvântării oratorului sacru pentru ca glasul său să nu se piardă, sunt zugrăvite stele cu lămuriri în câte trei versuri, despre mărimea lor, despre proprietățile și mișcările lor.

III. — ORGANIZAȚIA SOCIALA

Solarienii sunt originari din India și s'au refugiat în insula pe care o dețin, pentru a scăpa de brigandajul, de ferocitatea și de tirania magilor care depopulau țara.

Ei se hotărîră să ducă o viață cu adevărat filozofică sub regimul comunității. Deși comunitatea femeilor nu există nicăeri, Solarienii au stabilit-o la dânșii. Totul e pus în comun și repartiția tuturor lucrurilor se face de către magistrați. **Fiecare se bucură în același timp de o largă participare în Știință, la demnități și la plăceri, încât nimeni nu poate râvni să-și însușească un drept exclusiv de proprietate.**

După Solarieni, spiritul de proprietate nu se ivește și nu se întreține decât pentru că fiecare din noi are locuința sa aparte, cu femeia și copiii săi, cari nu cunosc pe altcineva, lucru care dă naștere la egoism. Pentru a ne crește copiii în bogății, în onoruri și pentru a-i face să moștenească o bogăție imensă, trebue să devenim spoliatorii lucrului public, dacă titlul noblețel și al căpătuelilor ne pune, la adăpost de orice răspundere. In cazul că n'avem nici nașterea, nici bogăția care să ne protejeze, ne facem sgârciți, perfizi, ipocriți. **Când omul este însă descătușat de egoism, nu-i mai rămâne decât iubirea comunității.**

Iubirea de patrie a Solarienilor n'are margini. Patriotismul Solarienilor este tot așa de mare, după cum istoria ne arată că a fost patriotismul Romanilor cari se sacrificau cu mai multă ardoare pentru salvarea națiunii decât pentru salvarea proprietății.

Dealtminteri, dacă ordinele monastice și călugărești, dacă clerul din vremea noastră, nu s'ar fi lăsat corupt de afecțiunea excesivă a aproapelui lor sau de către ambiție,

www.dacoromanica.ro

viața lor ar fi mai sfântă, ar fi fost mai puțin atașați proprietății și ar fi rămas caritabili față de toți oamenii, cum erau creștinii din timpul apostolilor și cum se mai găsesc și astăzi câțiva.

Nimeni nu poate primi nimic dela alt individ, pentru că fiecare primește dela comunitate tot ce-i trebue. Magistrații veghează deaproape, **ca fiecare să fie retribuit după lucrul său,** dar în același timp nu se refuză nimănui lucrul de care are nevoe. La Solarieni, chiar prietenia are manifestări caracteristice. In lupte, la boală, în studiul științelor, ei se susțin unii pe alții prin curaj, prin sfaturi, prin îngrijiri, se însuflețesc prin cuvântări și prin elogii, se ajută la muncă. Dacă își fac vre-un dar, ei se feresc să-i probeze utilitatea. Toți cei de aceiași vârstă se numesc unul pe altul frați; cei care au mai mult de 22 ani au titlul de tată și ei spun fii acelora cari sunt mai mici decât dânșii. Magistrații sunt datori să observe această regulă.

După cum și la noi se găsesc virtuți, tot asemenea și în Cetatea Soarelui sunt oficii cari corespund acestor virtuți; iar funcționarii respectivi port numele însăși virtuților: Mărinimie, Curaj, Castitate, Libertatea, Justiție, Echitate, Pricepere, Adevăr, Binefacere, Recunoștință, Veselie, Activitate, Moderațiune, etc.

Pentru fiecare din aceste demnități sunt aleși oamenii cari din copilărie și din școală, s'au remarcat printr'una din aceste virtuți. Cum la Solarieni nu se cunoaște nici furtul, nici asasinatul, nici desfrâul, nici adulterul, nici incestul, nici una din crimele cu cari ne acuzăm reciproc, imputațiunile ce și le fac Solarienii între dânșii n'au decât caracterul defectelor, ca ingratitudinea, nepriceperea de a trăi, lene, mohoreală, mânie, clevetire, purtare rea, în sfârșit, minciuna care se întinde peste tot mai rău decât ciuma. **Vinovații sunt privați de plăcerea prânzurilor în comun, de contact cu femeile și de demnitățile lor, atâta timp cât se crede că este necesar pentru îndreptare.**

www.dacoromanica.ro

IV. — FELUL DE VIAȚĂ IN CETATEA SOARELUI

Veștmintele Solarienilor, foarte comode pentru război, sunt aproape la fel pentru amândouă sexele. Tunica femeilor se lasă mai jos de genunchi, iar tunica bărbătească nu acoperă genunchiul. Atât bărbații cât și femeile sunt instruiți laolaltă, fără distincțiune, în toate artele. Dela unul până la trei ani, copiii învață să vorbească și să scrie, plimbându-se și privind **inscripțiile de pe ziduri.** Ei sunt împărțiți în grupuri sub conducerea a patru bătrâni, de o știință necontestată, cari le dau explicațiile necesare.

După aceea vine gimnastica, li se fac exerciții de alergări, jocuri cu discul, sau alte jocuri cari să le desvolte deopotrivă toate membrele. Până la vârsta de 7 ani li se lasă capul și picioarele goale. Ei sunt conduși împreună în săli în cari se învață felurite meserii, în laboratorii de bucătărie, în ateliere de pictură și în ateliere în cari se lucrează cismăria, fierul sau lemnul, în scop de a putea recunoaște într'un chip pozitiv gusturile fiecărui copil. Dela vârsta de 7 ani, după ce a învățat elementele de matematică după chipurile de pe ziduri, li se țin cursuri de științe naturale. Pentru fiecare știință sunt câte patru profesori și în patru ore patru grupe de elevi învață lecțiile, căci în timp ce unii își exercitează corpul sau sunt în serviciul comunității, alții sunt ocupați cu lucrul intelectual. In continuare, elevii trec la studiul matematicilor superioare, a medicinei și a altor științe. **Intre școlari se menține o întrecere și o rivalitate asiduă.**

Elevul care a probat că-i mai priceput în științe sau în meserii ajunge la rândul său magistrat, căci fiecare îl acceptă ca maestru sau ca judecător.

Pe urmă, ei se duc la țară pentru a examina lucrările câmpului, păsunele și creșterea animalelor, cum și pentru a învăța tot ce privește **agricultura. La Solarieni, omul cel mai nobil și mai prețuit este acela care știe cât mai multe meserii și le exercită cu cât mai multă îndemânare.** Solarienii

www.dacoromanica.ro

ne găsesc foarte ridiculi că dispreţuim pe meseriaşi şi nu dăm titlul de nobili decât oamenilor cari nu ştiu nimic, cari nu produc nimic şi întreţin o mulţime de valeţi pentru serviciul trândăviei şi a desfrâului lor. Din asemenea categorie de oameni, ca dintr'o şcoală de vicii, iese pentru ruina Statelor o mulţime de nulităţi şi de răufăcători.

Spre a ajunge la locul suprem al **Metafizicianului**, trebue să cunoşti istoria tuturor popoarelor, ceremoniile religioase, legile lor cum şi diferite forme de guvernământ, trebue să ştii cine au fost inventatorii legilor, artelor, să cunoşti istoria cerului şi a pământului, legile lor de evoluţie, trebue să cunoşti principiile generale ale tuturor artelor mecanice (cunoştinţa lor practică nu se impune). Cel mult două zile ajung pentru a învăţa teoria fiecărei ştiinţe, ca o urmare a educaţiei primită cu ajutorul picturilor. Metafizicianul trebue să cunoască ştiinţele fizice, matematice şi astrologice. **Deoarece în Republică se găsesc o mulţime de interpreţi cari cunosc toate limbile, Solarienii nu sunt ţinuţi să vorbească alte limbi.** Ceea ce i se cere însă mai mult este să fie metafizician şi teolog profund, să cunoască la perfecţie origina, principiile şi probele tuturor artelor şi tuturor ştiinţelor, raporturile de asemănare sau diferenţa dintre lucruri, necesitatea, destinul şi armonia lumii, puterea, înţelepciunea şi iubirea fiinţelor şi a lui Dumnezeu; ierarhia creaţiunii, analogiile dintre toate fiinţele cerului, ale pământului şi ale mărilor, legătura dintre real şi dintre ideal în sânul lui Dumnezeu, atât cât îi este permis omului să cunoască; el trebue să mai ştie cărţile profeţilor. Cum o ştiinţă aşa de vastă şi atât de felurită, nu poate să o stăpânească oricine, de regulă se poate prevedea cine este acela care va ajunge la demnitatea supremă de metafizician. Pentru a ocupa acest rang înalt, alesul trebue să aibă cel puţin 35 de ani. Atâta timp cât nu se găseşte un alt om cu o ştiinţă mai profundă care să fie mai vrednic de a domni, slujba aceasta este încredinţată pe viaţă aceluia care o ocupă.

www.dacoromanica.ro

Toate studiile practice sau speculative sunt comune ambelor sexe, cu deosebire că muncile mai grele și cari cer deplasări mari, ca aratul, secerișul, treeratul și câte odată culesul viilor, se fac numai de către bărbați. Mulsul oilor, fabricarea brânzeturilor și tot lucrul lăptăriilor este rezervat femeilor. Cultivarea și recoltarea verdețurilor din grădinile situate aproape de bulevardul care înconjură cetatea, este deasemenea lăsată în grija femeilor. Tot lor li se încredințează meseriile sedentare.

Femeile toarce, țese, coase, confecționează vestminte, taie părul și barba, prepară medicamente. Femeile sunt excluse din atelierele unde se lucrează lemnul sau fierul, sau unde se fabrică arme. Acelea care au talent la pictură pot să se ocupe cu arta aceasta

Muzica este apanagiul propriu femeilor și copiilor pentru că vocile lor sunt mai plăcute. Femeile nu pot întrebuința tobele sau trompetele. Femeile pregătesc mâncarea și pun masa, dar serviciul mesei îl fac băeții tineri și fetele mai mici de 20 de ani.

Fiecare circumscripție a cetății are bucătării, hambare, magazii cu ustensile, pivnițe și provizii proprii. Un bătrân și o femee în vârstă, amândoi foarte experimentați, prezidează funcțiunile cari decurg din aceste rândueli. Ei au puterea de a pedepsi, ori de a interveni să fie pedepsiți toți aceia cari nu-și fac slujba cum trebue. Ei disting și notează cu grijă pe tinerii de ambele sexe cari excelează în orice natură de serviciu. Seara, la ora somnului, bătrânii aceștia trimit pe tineri la cămărușele lor unde dorm unul câte unul sau cel mult doi, iar dimineața ei veghează ca fiecare să-și ia în primire lucrul care i s'a hotărît. Persoanele mai în vârstă de 40 de ani sunt servite de către tineri. In ce privește serviciul de cari au nevoe tinerii, și-l fac singuri, ori ajutându-se reciproc, și... ferească sfântul pe acei ce refuză atari însărcinări !

Se servesc două rânduri de mese; de fiecare parte a

www.dacoromanica.ro

mesei este așezat câte un șir de scaune, unul pentru femei și altul pentru bărbați. Ca și **în sălile de mâncare din mânăstiri**, în timpul prânzurilor se păstrează o liniște deosebită, și de sus din amvon, unul dintre tineri face o citire cu glas puternic, citire care-i întreruptă uneori de către vre-un demnitar, care ține să complecteze pasagiile mai interesante. Este într'adevăr o plăcere să privești această tinerime, purtând costume ușoare, servind la masă cu o îndemânare deosebită, este o plăcere să contempli cordialitate, politeța și modestia care domnește în această adunare de prieteni, de frați, de fii și de părinți. Fiecare are șervetul său, fața de masă și porția de mâncare. Doctorii hotărăsc zilnic din ce alimente trebue să se compună dejunul pentru oamenii de diferite vârste și pentru bolnavi. **Magistrații au o porție mai copioasă și mai delicată; ei obișnuesc să trimeată o parte din mâncarea lor copiilor cari în ziua aceea s'au distins prin știința lor la învățătură și prin superioritatea lor în diferite exerciții.** O asemenea preferință este considerată ca mare cinste. In zilele de sărbătoare, mesele sunt înveselite de muzică, și una sau două voci cântă acompaniate de liră. Cum toți rivalizează în serviciu prin hărnicie, se înțelege că el se face întotdeauna în mod ireprosabil. Bătrânii pricepuți supraveghează pregătirea mâncărilor. Curățenia cea mai riguroasă se observă la vestminte, la covoare, la ustensile, prin camerele de locuit, prin ateliere și prin galerii.

In ce privește **nașterea copiilor, totul este orânduit cu scrupulozitate numai în vederea interesului public și nici decum în interesul particular.** In această chestiune, toți trebue să se supună deciziunilor magistraților. La noi considerăm ca o lege naturală ca fiecare om să-și aibă locuința sa aparte, să-și însușească posesiunea unei femei, să-și cunoască copiii pe cari este dator să-i crească.

Solarienii, dimpotrivă, gândesc, după cum spune sf. Toma, că generația are de scop conservarea speței, iar nu conservarea individului. După dânșii, reproducerea speciei

www.dacoromanica.ro

interesează Republica și nu pe particulari. Pe Republică n'o preocupă decât calitatea membrilor ei, și cum rezultatul unei generații și a unei educații vicioase înseamnă degradarea rasei în paguba comunității, ei încredințează magistraților grija ca această rasă să fie cel dintâi element al Republicii. **Solarienii se mulțumesc cu asigurarea că, copiii aparțin Comunității și nu se îngrijesc de certitudinea paternității prin raportul dela individ la individ.** S'au făcut deci, împerecheri de generatori și de generatrice dintre cele mai alese, după principiile filozofiei. Platon propune ca alegerea perechilor să se facă prin tragere la sorți, pentru ca astfel bărbații cari ar fi excluși dela posesiunea fetelor frumoase să nu se revolte contra magistraților. Tot Platon este de părere ca la trageera sorților, magistrații trebue să procedeze cu vicleșug pentru a înlătura pe cei cari nu sunt vrednici să aibă contact cu femeile cele mai căutate și pentru ca acestora să nu le cadă decât femeile pe cari magistratul le găsește potrivite pentru dânșii. In cetatea Soarelui însă, nu-i nevoe de a se recurge la asemenea fraudă, deoarece printre Solarieni nu se găsesc oameni așa de desgrațiați de natură încât să nu se poată uni decât între dânșii. **Prin obișnuința unei vieți active, femeile capătă un ten colorat, membre viguroase și sprintene, o talie înaltă. Din reuniunea acestor calități rezultă frumusețea.**

Femeile cari se vor farda pentru a-și înfrumuseța obrazul, cari se vor servi de încălțăminte înaltă pentru a părea mai răsărite, sau acelea cari ar purta rochii cu trenă pentru a ascunde picioarele disgrațioase li se vor aplica pedepse exemplare. Dar chiar dacă femeile solariene ar râvni la asemenea deghizări, cine le-ar putea pune la îndemână dresurile ? După Solarieni, numai lenea și neactivitatea în cari tânjesc femeile noastre au dat prilej acestui abuz, **lenea este aceia care decolorează figura,** pălește chipurile, veștejește cărnurile, schimonosește talia. Numai asemenea femei sunt nevoite să recurgă la sulemeneli, la încălțăminte înaltă, nu-

www.dacoromanica.ro

mai asemenea femei vor trage frumusețea lor nu din vigoarea corpului, ci din moliciunea delicată a formelor, ruinând astfel constituția lor și a copiilor ce-i svârle în lume.

In ochii Solarienilor, trufia este viţiul cel mai desgustător. Orice act de mândrie este reprimat prin cea mai aspră umilire. Nimeni nu poate socoti ca abject serviciul la mese, la bucătării sau la spitale. Orice serviciu este o funcțiune publică. După părerea lor nu-i deloc rușine să te duci pe jos **et culo cacare**, precum nu-i rușine să vezi cu ochii și să vorbești cu gura, căci menirea organelor este de a secreta, unul saliva, celălalt lacrimile, celălalt materiile fecale, etc., după trebuințele corpului. Iată pentru ce oricare ar fi slujba ce s'ar da unui Solarian, el o găsește foarte onorabilă. La ei nu sunt angajați servitori cari să corupă moravurile, căci își îndeplinesc singuri tot ce le trebue. Dar mai este ceva care nu se găsește pe la noi. Din 70.000 locuitori ce-i are Neapolul, să tot fie 10—15.000 de oameni cari lucrează; acești muncitori sunt prin urmare, condamnați la oboseli excesive și continue cari îi epuizează și le scurtează viața.

Pe oamenii cari nu muncesc îi roade lenea, sgârcenia, poftele, boalele, desfrânarea. Ei corup și pervertesc clasa numeroasă a acelora pe cari mizeria îi constrânge să le fie servitori și lingușitori, iar contagiunea viţiilor stăpânilor atinge lesne pe toți acești nenorociți. Iată pentru ce funcționarii cu adevărat folositori Statului trăesc în sărăcie, iată pentru ce toate lucrările de agricultură, de industrie și de război, sunt lăsate în seama unui mic număr de oameni, cari le îndeplinesc, fără râvnă și cu desgust. In Cetatea Soarelui fiecare având ceva de făcut, cel mult patru ore de muncă sunt de ajuns, restul timpului se întrebuințează pentru a studia, pentru a ceti, sau pentru a scrie, pentru a povesti, pentru a discuta prietenește, pentru plimbare, cu un cuvânt, pentru a exercita rând pe rând corpul și mintea, fără ca nimeni să se plictisească. Toate jocurile sedentare sau de hazard sunt

www.dacoromanica.ro

interzise. Jocurile obișnuite sunt: cu mingea, cu praștia, de-a trânta, cu arcul, cu sulița, cu arma.

Solarienii consideră **sărăcia** ca **mamă a tuturor ticăloșiilor**, ca isvor de pișicherlâc, de minciună, de josnicie, de hoție, de indiferență pentru patrie, după cum bogăția face pe oameni obraznici, trufași, lăudăroși, perfizi, ignoranți, insultători și prezumțioși față de aceia pe cari îi nesocotesc și îi cred incapabili de orice mișcare sufletească. In comunitate, orice ins este în același timp și bogat și sărac, bogat pentru că el stăpânește totul, sărac pentru că nu are nimic propriu al său. Din punctul acesta de vedere, Solarienii binecuvântează viața călugărilor creștini și îndeosebi, viața apostolilor.

La dânșii, comerțul nu-i de prea mare utilitate; cu toate acestea, Solarienii cunosc valoarea monedei, ba ei chiar bat anumite cantități de monedă pentru uzul solilor și pentru voiajorii pe cari îi trimit să exploreze globul și cari au nevoe de monedă atunci când merg prin alte ținuturi.

Solarienii nu vând nimic pe bani. De monedă se servesc numai pentru a cumpăra. Copiii din Cetatea Soarelui se prăpădesc de râs când privesc cum străinii cari vin pe-aici dau în schimbul unei mici cantități de metal, o mare cantitate de marfă; numai bătrânii nu se miră de operația asta. Solarienii nu vor ca prezența sclavilor sau a străinilor să corupă moravurile Cetății lor. Orice negustorie se face la porțile orașului. Din aceeași cauză el vând în bloc pe prizonierii de război sau îi pun la muncă în afară de cuprinsul cetății, fie la săpatul gropilor fie la alte lucrări grele.

Solarienii sunt agricultori foarte pricepuți, ei cultivă cel din urmă petec de pământ. Solarienii consultă vânturile și constelațiile favorabile lucrărilor agricole. Atunci când e vorba de se ara, de a se semăna, de seceriș, de culesul viilor, ori de alte recolte, toți cetățenii, afară de un mic număr care rămâne să păzească orașul, ies la munca câmpului ca niște armate în sunetul tobelor și al trompetelor cu

www.dacoromanica.ro

stindardul desfășurat. Cea mai mare parte din lucrări sunt gata în câteva ceasuri. Ei au inventat care imense cu pânze, ce merg chiar împotriva vântului prin mijlocirea roatelor cari se învârtesc în sens contrar printr'un dispozitiv foarte ingenios; când nu bate vântul, poate să le ducă un singur cal.

Toate speciile de produse sunt în abundență pentru că fiecare ține să se întreacă în orice fel de lucru și pentru că munca este de foarte scurtă durată și foarte productivă. Orice lucrător ascultă cu bunăvoință de acei cari îi conduc. Capul fiecărei categorii de lucrători se chiamă rege, căci la Solarieni titlul de rege se dă numai celor mai harnici și mai pricepuți oameni, iar nu ignoranților.

E un spectacol cum nu se mai poate mai frumos de a privi cetele de bărbați și de femei, ducându-se fiecare la lucrul său, sub conducerea regilor de cari ei ascultă cu plăcere, ca de un părinte sau de un frate mai mare. In Cetatea Soarelui se găsesc codri și păduri populate de animale sălbatice și unde Solarienii merg să facă exerciții de vânătoare.

In **Cetatea Soarelui**, Campanella descrie detaliile vieții religioase a Solarienilor, unde clerul este compus din cei mai de seamă magistrați. Marele lor preot este însuși **Soarele.**

Cetatea face aluzie la un **mare filozof care cu toate torturile la cari dușmanii săi l'au supus timp de patruzeci de ore**, n'a fost cu putință să-i smulgă o silabă din ceea ce el hotărîse să păstreze în tăcere: Campanella. **Cetatea** se termină printr'o mențiune a descoperirilor, ca o **mașină pentru sburat** și **corăbii fără vâsle și fără pânze.**

Contimporanii își bat joc de Utopiști. Secolul nostru de aviație și de vapoare mișcate de forța aburului și a electricității știe cine sunt de râs, și dacă acel utopist care fu Campanella a avut sau nu dreptate. **Utopia** de eri este **realitatea** de astăzi. Adevărul acesta va face oare pe scepticii noștri superficiali de astăzi mai prudenți și mai sceptici față de ei înșăși ? Nu credem. Fiecare are credința și scepticismul interesului său și al clasei din care face parte. Ori cine-i mulțumit de prezent nu vrea să creadă într'un viitor mai bun.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

PARTEA II

SOCIALISMUL SECOLULUI XVIII

(Morelly și Mably)

> Primul om care a îngrădit un pământ, a crezut de cuviință să spună: *ăsta-i al meu* și care a găsit oameni destul de reduși ca să-l creadă, a fost adevăratul întemeetor al societății civile. De câte crime, de câte războae, de câte omoruri, mizerii și ororî n'ar fi scutit omenirea, acela care smulgând parii și acoperind șanțurile, n'ar fi strigat semenilor săi: Feriți-vă de a asculta pe acest înșelător! Dacă uitați *că pământul nu-i al nimănui și că fructele sunt ale tuturora*, sunteți pierduți!
>
> J. J. Rousseau

CAPITOLUL I.

Suntem la o răspântie a Istoriei. Burghezia încearcă să-și inaugureze domnia politică, după ce căpătase întâietatea economică. Cum spune Sieyès, din **nimic** ea pretinde să fie **totul.** Burghezia nu poate totuși, să se emancipeze fără a provoca deșteptarea întregului popor.

Filozofii burghezi au păsit chiar mai departe de cum cereau interesele strâmte ale burgheziei propriu zise. Sub-

www.dacoromanica.ro

ordonând **totul** criticii rațiunii, filozofii burghezi nu cruțau numai proprietatea, ci și drepturile sacre ale proprietății. Ca și părinții Bisericii, dânșii aruncau anatema contra bogaților și tot ca acești părinți ar fi fost cei dintâi cari ar fi năpăstuit poporul atunci când acesta îndrăznea să cârtească. J. J. Rousseau care a rostit cuvinte teribile contra proprietății particulare pe care o denunță ca sursă a tuturor relelor, a războaelor și a tuturor discordiilor, protestează însă împotriva unei aplicări posibile a teoriilor sale:

„Adică cum ? Societățile trebue distruse, **al meu** și **al tău** desființat, să ne întoarcem să trăim ca urșii în pădure ? Asta ar însemna o urmare a părerilor adversarilor mei, pe cari îmi place să-i previn decât să-i las să tragă rușinea".

Este inutil de a înșira citarea dintr'o mulțime de scriitori din secolul XVIII, contra proprietății și contra celor bogați. Totuși, doi autori merită o atențiune deosebită : Morelly și Mably. Mai târziu, Babeuf se va proclama discipolul lui Morelly, care a luat în serios planul reformei sociale. Cartea sa mai de seamă este **Codul naturii** sau adevăratul spirit al legilor. A fost publicată în 1755. (Pe coperta cărții, drept titlu era tipărit: „Pretutindeni", iar ca editor: „La adevăratul înțelept"). Ne vom mărgini să expunem această lucrare și câteva detalii din ea pentru ca să putem cunoaște spiritul socialiștilor din veacul XVIII. Totul trebue transformat spre a fi pus în conformitate **cu legile Naturii și ale Rațiunii.**

După supunerea către o Ființă Supremă care locuește înălțimile, după comunismul creștin, vine supunerea către o forță care **este în noi, dar care ne întrece**, către Natură și Rațiune. Subjugarea continuă deci — numai că stăpânul și-a schimbat locul. **Perioada teologică a Socialismului lasă locul perioadei metafizice**, pe care o vom studia la cel mai de seamă reprezentant al ei, la Morelly.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II.

Morelly

I. — CODUL NATURII

Este surprinzător, ba chiar de mirat — zice Morelly — pentru a vedea cum morala noastră, aproape aceiași la toate națiunile, sub numele de principii și de maxime debitează absurdități. Această știință care ar trebui să fie tot așa de simplă, tot așa de evidentă în primele sale axiome și în consecințele lor ca și matematicile, este desfigurată prin atâtea idei vagi și complicate, prin atâtea opiniuni cari susțin întotdeauna falsul, încât se pare că spiritului omenesc îi este aproape imposibil ca să iasă din acest haos, el se obișnuește să fie convins de lucruri pe care n'are puterea de-a le examina. Așa se întâmplă cu o seamă de chestiuni ce trec ca singure, servind ca argumente veșnice: **prejudecățile.** Eu compar prejudecățile cu acele disertațiuni pe care le fac anticarii asupra medaliilor false. Dacă te miri că asemenea savanți s'au lăsat duși în chipul acesta de vre-un autor, înțeleptul nu poate să trecă cu vederea oamenii supuși după atâtea secole erorilor cari le turbură fără răgaz odihna.

In timpul din urmă, și chiar în zilele noastre oameni ca: Bacon, Hobbes, Locke, Pope, Montesquieu, etc., au băgat de seamă că partea cea mai importantă a filozofiei era morala, și aceasta nu numai din cauza complexității înăbușitoare a ideilor, cât și din nestabilitatea principiilor, din neregularitatea metodei sale care nu poate reduce nimic la

www.dacoromanica.ro

demonstrație. La fiecare pas găsim propoziţiuni ale căror negaţiuni se poate susţine tot aşa de bine. Aceste dificultăţi au descurajat pe o bună parte din oamenii mari, aruncând cealaltă parte într'o îndoială generală. Numai câţiva au încercat de-a descompune acest tot şi de a-i examina separat piesele, fără însă a îndrăzni să tragă vre-o concluzie şi aceasta din cauză, fie că n'au putut să descopere cel dintâi ochiu al nodului complicat, fie că s'au mulţumit să-l lase să se desfacă singur după ce l'au aşezat pe căile adevărului.

Mă trudesc — zice Morelly — să descopăr prima verigă a greşelii, şi să redau mai sensibil acel prim punct divergent, care a depărtat întotdeauna pe Moraliştii şi Legislatorii noştri dela adevăr. Ascultaţi-i pe toţi, cum vor pune ca principiu incontenstabil şi ca bază a tuturor sistemelor, această propoziţiune importantă: **Omul se naşte rău şi vitios.** Nu — zic unii — **ci numai situaţiunea în care el se găseşte în viaţa aceasta, constituţia însuşi a fiinţei sale îl expune inevitabil să devină pervers.**

Natura ne-a proporţionat după desvoltarea puterilor noastre. Apoi fixând numărul acestor trebuinţe pentru restul vieţii noastre, a făcut ca nevoile să depăşească totdeauna în anumite măsuri marginile puterii noastre. Vom examina raţiunea acestei dispoziţiuni.

Dacă omul n'ar întâmpina nici un obstacol în satisfacerea nevoilor sale ar cădea în prima sa indiferenţă oridecâteori ar fi mulţumit, şi nu s'ar mişca de aici decât când sentimentul nevoilor renăscute l-ar ajuta iarăşi; uşurinţa de a te căpătui în chipul acesta n'ar avea nevoe de lucruri superioare instinctului brutei, căci omul n'a fost mai sociabil decât bruta. Această idee a fost reluată de Thomas Buckle în **Istoria Civilizaţiei.**

M'aş mai opri încă — continuă autorul — să mă ocup de bazele, ordinea şi de potrivirea principalelor resorturi ale acestei admirabile măsuri:

www.dacoromanica.ro

1. Unitatea indivizibilă a fondului patrimoniului, și uzul comun al producțiunilor sale;

2. Abundența și varietatea acestor producțiuni să fie mai întinse decât nevoile noastre, beneficii pe cari să nu le putem dobândi fără muncă. Acestea ar fi pregătirile necesare conservării noastre și sprijinul existenții.

Singurul viţiu pe care Morelly îl cunoaște în univers este **sgârcenia;** toate celelalte păcate ori care ar fi numele lor, nu sunt decât tonuri sau grade ale avariției. Avariția este ca și un Proteu ca și un Mercur al tuturor viţiilor, este baza, este căruța tuturor păcatelor. Când analizezi vanitatea, înfumurarea neroadă, mândria, ambiția, mișelia, ipocrizia, ticăloșia, când socotești deasemenea, cea mai mare parte dintre virtuțile sofistice, din toate rezultă ca un element subtil și primejdios **dorința de a avea,** dorință pe care o veți găsi până și în ceea ce se chiamă dezinteresare.

Ca și Jean-Jaques, Morelly face elogiul omului naturii.

Dacă e adevărat — spune el — că legiuitorul va găsi la sălbatici ceea ce găsește la dânșii de regulă, adică oameni foarte muncitori, capabili de cele mai grele osteneli, pentru cari lenea este o infamie; oameni cari trăesc între dânșii cu un fel de caritate și de blândețe care întrece cu mult, practica slabă a unei virtuți ce o predică zadarnic cei mai trândavi și cei mai fără de suflet decât noi, atunci mă întreb dacă după un asemenea exemplu, se mai poate spune că aceste popoare sunt înclinate spre vicii ?

Ar fi oare mai greu de-a cultiva fericitele dispoziţiuni ale acestor Americani, decât a obișnui pe unul din aceste popoare să suporte rigorile unei legislațiuni care mai curând sau mai târziu ar constrânge o parte din națiune să îndure o mediocritate lâncedă sau o constrângere de robi, pentru a căpăta lucrurile de care are nevoe pentru existență, servind pe cealaltă parte a națiunii devenită trândavă și înfumurată prin stăpânirea celor mai bune ținuturi pentru vânătoare, pentru pescuit sau pentru cultivat ? Cu ce ochi ar vedea aceste popoare pe unii din compatrioții lor, bucurându-se într'o trândăvie odioasă de cele mai frumoase și cele mai bune fructe ale muncii lor, nelăsând altora decât întrebuințarea cu totul restrânsă a tot ce le prisosește ?

www.dacoromanica.ro

II. — COMUNISMUL RAȚIONAL

Ca toți **Utopiștii**, Morelly face să trăiască în noua societate **numai rațiunea.** El combate obiecțiunile pe cari filozofii le fac comunismului.

Să ascultăm, zice el, cât de adânc raționează filozofii noștri, să-i auzim cum spun că moralmente, în nici într'o Societate nu-i cu putință, ca bunurile fizice ale acestei vieți să fie sau să rămână egal împărțite. Este absolut necesar ca Societatea să aibă bogați și săraci. Or, când această neregulă a bogăției va fi odată îndepărtată și compensată prin legi înțelepte, va rezulta atunci o foarte frumoasă armonie. **Teama** și **speranța** se găsesc aproape în toate sufletele omenești, și-i fac deopotrivă de activi și de întreprinzători. Bogații sunt cu grijă ca să păstreze bunurile ce pot să le piardă în orice clipă și asupra cărora ce-i dreptul, ei nu sunt decât niște depozitari sau niște paznici. Pasiunile excită și încurajează pe omul sărac la un lucru care poate să-l scape de mizerie; dealtfel, varietatea aproape infinită a bunelor efecte ce rezultă din aceste două mobile, constrânge o parte din oameni, cea mai puțin înzestrată, la supunerea și la ascultarea ce li-o cere atât interesul lor particular, cât și interesul Societății. Aceste două pivote cari le servesc de reazăm, opresc pe cei ale căror trebuințe par că cere ca și bogații să fie într'o nevoe permanentă de a recurge la ajutorul altora, lucru ce-i face moderați și binefăcători. Astfel cele două părți inegale ale umanității se găsesc prin starea lor într'o dependință mutuală care îi egalizează și-i face să trăiască în bună înțelegere. Vom împinge mai departe un raționament pe care se bazează morala noastră vulgară și căruia îi dă consecințe familiare. Voiu dărîma această bază pentru un singur cuvânt: ea duce către o absurditate care înseamnă pretinsa nevoe de a împărți ceea ce nu se poate împărți. Care ar fi trebuința de a căuta atârnarea oamenilor unii de alții și reciprocitatea ajutorării într'un expedient așa de primejdios ca inegalitatea bogăției, de vreme ce natura oferă alte mijloace mai simple, mai minunate ?

www.dacoromanica.ro

Dacă se crede că peste tot pământul oamenii sunt prin firea lor aplecați spre lene și spre nepăsare, lucrul trebue căutat la însuși originea lui. Acest dor de liniște și de repaus în creatura rezonabilă este tendința către un punct fix al fericirii.

Lenea n'are nimic anormal. Ea nu devine anormală decât atunci când clasa acelora cari nu muncesc condamnă pe cealaltă clasă la muncă.

Morelly arată că:

...instituțiunile arbitrare cari pretind să fixeze numai pentru câțiva oameni o stare permanentă de repaos pe care o numește **proprietate, bogăție** și lasă altora truda și lucrul. numai aceste distincțiuni au aruncat pe unii în trândăvie și în nepăsare și a inspirat altora desgustul și aversiunea pentru datoriile forțate, cu un cuvânt, vițiul care se chiamă **lene**, ca și pasiunile noastre imperioase, își au obârșia într'o infinitate de prejudecăți, copii foarte legitimi ale relei constituții a celei mai mari părți din societățile noastre pe cari Natura le repudiază.

Cauza acestei corupții este numai proprietatea particulară.

Creștinismul apropiase pe oameni de legile naturii. Primii creștini predicau egalitatea. Câteva din dogmele lor principale îi făcu să înțeleagă egalitatea naturală a tuturor oamenilor. Ei interziseră stăpânului toată rigoarea autorității sale, îndulciră sclavia, înlocuind-o cu supunerea de bună voe. Invățăturile creștinești, neîngăduind decât folosința trecătoare a bunurilor vieții, povățuește pe cei bogați să se lepede de averi și să le împartă săracilor.

Blândețea, cumpătarea, modestia, răbdarea, erau recomandate tuturor oamenilor. Acești oameni adevărați erau încurajați să-și facă datoriile, prin promisiuni nesfârșite; amenințări teribile împiedecau pe aceia cari s'ar fi sustras dela împlinirea datoriilor. Tot în primele timpuri, sectarii acestei

www.dacoromanica.ro

morale frumoase s'au conformat regulilor ei cu o exactitate minuțioasă; prânzurile lor comune, prânzuri la cari bogații contribuiau din belșug pentru existența săracilor, sume imense lăsate în seama păstorilor de către cei cari se despuiau de bunurile lor, coborându-se printre cerșetori, toată purtarea aceasta, avea tendința de a rechema pe oameni la adevăratele legi ale naturii.

In numele legilor naturii, Morelly propune o nouă organizație socială, după următoarele principii:

I. Pentru a rândui distribuirea produseor Naturii și ale Artei, se va observa mai întâi ca ele să fie **durabile**, adică să poată fi păstrate și să servească cât mai mult timp. Producțiile de acest fel, trebue să fie:

1. De un folos zilnic și universal;

2. Ele să fie de un uz universal, dar nu continuu.

3. Unele dintre produse sunt în permanență necesare numai unora și din timp în timp la toată lumea.

4. Altele nu sunt niciodată de vre-un folos continuu sau general: acestea sunt producțiunile distractive și producțiunile de gust. Or, producțiunile durabile sunt strânse în magazii publice pentru a fi distribuite cetățenilor, unele în fiecare zi și altele numai la anumite timpuri, pentru a servi necesităților obișnuite ale vieții și ca materii de lucru pentru diferite profesiuni, altele vor fi date persoanelor cari se folosesc de ele în mod deosebit.

II. In al doilea rând, se va observa că sunt producțiuni ale Naturii și ale Artei cari nu sunt decât de o **durată efemeră.** Asemenea lucruri vor fi aduse și împărțite în piețele publice de către aceia, cari și-au ales prepararea și cultura lor.

III. Producțiunile de orice specie vor fi numărate, și cantitatea lor va fi distribuită fie după numărul locuitorilor fiecărei Cetăți, fie după numărul acelora cari se folosesc de ele. O pare din producțiuni, anume acelea cari pot fi con-

www.dacoromanica.ro

servate, va servi după aceeași reguli la aprovizionarea publică, iar prisosul va fi trecut la rezervă.

IV. Numai proviziunile de agrement, de o folosință universală sau particulară, isprăvindu-se în așa chip ca să nu se mai găsească îndeajuns și, întâmplându-se ca măcar un singur cetățean să fie lipsit de ele, atunci distribuțiunea va fi suspendată, sau mai bine zis, asemenea lucruri nu se vor furniza decât în cantități mici, pentru ca în chipul acesta să se poată înlătura lipsa lor. Se vor lua însă măsuri ca atari accidente să nu se întâmple în ce privește lucrurile obștesc necesare.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL III.

Mably

Abatele Gabriel de Bonnot de Mably, ca și Morelly, este un socialist necunoscut din secolul XVIII. N'a fost înțeles de către contemporanii săi. S'a născut la Grenoble în 1709. Amestecat în trebile Statului, Mably se ceartă cu protectorul său, cardinalul de Tencin pe care îl socoti mai mult preot catolic decât om de Stat, și de atunci Mably părăsi viața politică.

Toată existența sa fu închinată studiului. Mably refuză să intre în Academie, fiind că ar fi trebuit să rostească elogiul lui Richelieu, și trăi retras cu câțiva prieteni, făcând bine la ocazie, în tăcere.

Ca Rousseau și Morelly, Mably este un **moralist.** Ca filozof al secolului XVIII, el consideră interesul personal ca baza adevăratei morale. Omul caută fericirea. Natura îi spune: „Ești făcut să lucrezi pentru fericire, pe care ești dator să o preferi înainte de orice — asta-i regula, asta trebue să'ți fie busola!". Natura ni-a făcut sociabili. Omul ieșind din mâinile naturii este bun — tocmai cum afirmă și Jean-Jacques. Astăzi clapele umanității sunt false.

Și viițiile și virtuțile se găsesc din berechet; această cugetare nu prezintă însă, nici o consecință la Mably. El continuă a moraliza ca deobiceiu, blestemând bogățiile, pe cari Fourier le va glorifica.

www.dacoromanica.ro

Bogățiile produc nevoia, care nu-i decât un viciu, sau luxul care dă săracilor toate păcatele bogaților, toate viițiile și o jinduire pe care n'o pot satisface decât prin crime și prin cele mai josnice ticăloșii; voluptățile vin în urma luxului și în timp ce moleșesc și enervează sufletul bogatului, făcându-i incapabil de orice efort generos, ele aruncă poporul într'o mizerie ce-l face stupid sau feroce.

Cu cât am reflectat mai mult, cu atât m'am convins că inegalitatea averilor și a condițiunilor descompune, pe om și-i alterează sentimentele naturale ale inimii sale.

Inegalitatea degradează, seamănă ura și discordia, provoacă războaiele civile sau naționale. Proprietatea este cea dintâi sursă a tuturor nenorocirilor umanității. Mably combate pe fiziocrați și pe capul lor Quesnay (1694—1774), opunându-le Comunismul. „Statul, proprietarul tuturor bunurilor, împarte particularilor lucrurile ce le trebue".

Nu este adevărat că proprietatea inspiră gustul muncii. Comunitatea bunurilor este taxată de „ideie agreabilă". Comunitatea aduce egalitatea. Ca și Fourier, Mably detestă comerțul: „Comerțul este un fel de monstru care se distruge cu propriile sale mâini". El recunoaște legitimitatea Revoluției, lucru foarte rar la socialiștii perioadei utopice. „A privi întotdeauna războiul civil ca pe o injustiție... asta-i doctrina contrară **bunelor moravuri** și **binelui public**".

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro